

‘Âlem Bu Ya’ Redifli Şiirler Mihverinde Şâirlerin Âleme Bakışı

Nurgül KARAYAZI BAL

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karabük Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7067-2545> ROR ID: <https://ror.org/04wy7gp54>

nurgulkarayazi@gmail.com

Atıf Bilgisi: Karayazı Bal, Nurgül. ‘Âlem Bu Ya’ Redifli Şiirler Mihverinde Şâirlerin Âleme Bakışı”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 32 (Temmuz 2024), 443-523. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1471441>.

Geliş Tarihi	20.04.2024
Kabul Tarihi	16.05.2024
Yayım Tarihi	01.07.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kõrleme
Araştırma Makalesi	
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	divanedebyatidergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

ÖZET

Klasik Türk şiirinde redif ve kafiye, hem şâirin hayal dünyasının hem de şiirdeki düşünce ve hayalin mihrinde yer alan âhenk unsurlarıdır. Kaynaklarda redifle ilgili; şiirde âhengi artırmanın yanı sıra çağrışım dünyasını da zenginleştirdiği, gazelde bütünleyici ve birleştirici bir görevi üstlendiği ifade edilmektedir. Bu çalışmada da 19. yüzyıl şâirlerinin “âlem bu ya” redifli şiirleriyle bir redifin gazeldeki hâkim konumu ve etrafında şekillenen hayal dünyasının zenginliği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Üzerinde çalıştığımız Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168 numarada kayıtlı Mecmû'a-i Eş'âr isimli eserde söz konusu redifle kaleme alınmış dördü tahmis 11 şiirin yer alması böyle bir araştırmaya yönelmemizde teşvik edici bir sâik olmuştur.

Osmanlı Müellifleri'nde yer alan bilgiden yola çıkarak söz konusu redifin Mustafa Safvet Efendi (v. 1283/1866-67) ile şöhret kazandığı ve bu redifle şiir kaleme alan şâirlerin ondan etkilendikleri anlaşılmaktadır. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Abdülbâkî Nâsır Dede (v. 1236/1821)'nin dervişânından olmasının yanı sıra devrinin kudretli şâirlerinden biri kabul edilen Safvet Efendi'nin “âlem bu ya” redifli gazelinin 19. yüzyıl şâirleri tarafından gördüğü teveccüh söz konusu redifle kaleme alınan şiir sayısıyla da âşikârdır.

Bu makalede “âlem bu ya” redifli 35 şâirin kaleme aldığı beşi tahmis olmak üzere 45 şiirden yola çıkarak söz konusu redif mihrinde şâirlerin âleme bakışları değerlendirilecek ve çalışmanın sonunda yazma nüshalarına ulaşıp çeviri yazıya aktardığımız şiirler yer alacaktır. Bunlar arasında daha önce herhangi bir yerde tam metni yayınlanmayan “âlem bu ya” redifli şiirlerden tespit ettiklerimiz ilk defa ilim âlemine sunulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: 19. yüzyıl, redif, âlem, Mustafa Safvet Efendi, nazire, tahmis.

Poets' View of The World in The Context of Poems With The Redif
'Âlem Bu Ya'

Nurgül KARAYAZI BAL

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük University, Faculty of Letters Turkish Language and
Literature Department, Karabük Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7067-2545> ROR ID: <https://ror.org/04wy7gp54>

nurgulkarayazi@gmail.com

Citation: Karayazı Bal, Nurgül. "Poets' View of The World in The Context of Poems With The Redif 'Âlem bu ya'". *The Journal of Ottoman Literature Studies* 32 (Temmuz 2024), 443-523. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1471441>.

Date of Submission 20.04.2024
Date of Acceptance 16.05.2024
Date of Publication 01.07.2024
Peer-Review Double anonymized - Two External

Research Article

Ethical Statement It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Plagiarism Checks Yes - Turnitin

Complaints divanedebiyatidergisi@gmail.com

Conflicts of Interest The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Copyright & License Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

ABSTRACT

In classical Turkish poetry, redif and rhyme are elements of harmony that are at the center of both the poet's imagination and the thought and imagination in the poem. In the sources, it is stated about redif; that it enriches the world of connotation as well as increasing the harmony in the poem, and that it undertakes a complementary and unifying task in the ghazal. In this study, the dominant position of a redif in a ghazal and the richness of the imaginary world shaped around it were tried to be revealed with the poems of 19th century poets with the redif "âlem bu ya". The fact that there are 11 poems, four of which are tahmis, written with the redif in question in the work titled Mecmû'a-i Eş'âr registered in the National Library Manuscripts Collection, 06 Mil Yz B 1168 which we are working on, has been an incentive for us to turn to such a research.

Based on the information in Osmanlı Müellifleri, it is understood that this redif became famous with Mustafa Safvet Efendi (v. 1283/1866-67) and that the poets who wrote poems with this redif were influenced by him. The popularity of Safvet Efendi's ghazal with the redif "âlem bu ya" by the 19th century poets is evident in the number of poems written with this redif by Safvet Efendi, who was not only a dervish of the late Abdülbâkî Nâsır Dede (v. 1236/1821), the sheikh of Yenikapı Mevlevihânesi, but also considered one of the mighty poets of his time.

In this article, based on 45 poems, five of which are tahmis, written by 35 poets with the redif "âlem bu ya", the poets' views of the world will be evaluated on the basis of the redif in question, and at the end of the study, the poems whose manuscripts we have accessed and transcribed will be included. Among these, the poems with the redif "âlem bu ya", the full text of which has not been published anywhere before, will be presented to the scholarly world for the first time.

Keywords: 19th century, redif, world, Mustafa Safvet Efendi, nazire, tahmis.

Giriş

Klasik Türk Őiirinde “son harf ve harekeleri birbirine uygun olan ve musrâ yâhut beyt sonunda bulunan kelimeler” (Tâhir’ül-Mevlevî 1994: 77)¹ olarak tanımlanan kafiye ile “manzum eserlerde kafiye oluşturana kelimenin son harfine eklenen harf, takı, kelime veya kelime grubu” (Albayrak 2007: 34/523) olan redif, Őairin hayal dnyasının Őekillenmesinde etkili olup Őiirdeki dűőünce ve hayalin de mihverinde yer almaktadır. Tanpınar’ın ifâdesiyle “Őiirde asıl temanın kafiye ve redif olduğunu iddia etmek hiç de yanlış olmaz. Őairin ilhamını hemen tek başına bunlar idare eder. Bu itibarla Őairlerimiz getirdikleri yeni redif ve kafiyelele göre Őiirin orkestrasına ilâve ettikleri Őeyi bulmak daima mümkündür.

Gelenekte her yeni kafiye ve redif yeni bir mânâ âlemine açılmış bir yola benzer. Fakat mesele zannedildiği kadar basit değildir. Bir evvelki Őairde, bazen sadece bir sanat oyunu olan bir redif, bir nesil sonraki Őairde bütün bir sarih Őahsiyet ikrarına vesile olur. Bazen de Őekilden gelen bu tem asırdan asıra dolaştıktan sonra ancak yeni ifadesini bulur” (Tanpınar 1997: 20).

Beyitler arasındaki değişik duygu ve dűőünceleri, belli bir kavram içerisinde birleştiren, Őiire letâfet katan redif (Dilçin 2011: 90, 177), hem ses hem konu bakımından Őiiri bir mihver etrafında toplayarak bir dizi çağrışıma yol açar (Okuyucu 2015: 164).² Çünkü mezâmîni [mazmunları] redif cezbeder (Muallim Naci 1307: 178; Muallim Naci 1996: 27). Pek çok gazel, redifinin çarpıcılığından dolayı sevilmiş, beğenilmiş ve başka Őairler tarafından tanzir edilmiştir. Bu nedenle redif gazelde bütünleyici ve birleştirici görev yapan önemli bir çağrışım öğesidir (Dilçin 2011: 90).

Bir redifin çağrışım dnyasının zenginliği aynı redifle kaleme alınmış farklı Őairlele ait Şiirlerin terennümünde ortaya çıkar. Bu fikirle çalışmamızın konusunu, 19. yüzyıl Őairlerinin “âlem bu ya” redifini kendi gönöl âlemlerinde nâzenin bir imbiikten geçirip beyitlerinin mihverine alarak “âleme” bakışlarını nakşettikleri gazelleri oluşturmaktadır.

¹ Ayrıca bak. Saraç 2007: 260.

² “Aynı zamanda redif olarak seçilen kelime, her beyitte bütün anlamı, bir mıknaatısın demir zerlelerini kendisine çektiği gibi kendisine yönelterek anlamın mihverini teşkil eder.” Sefercioğlu 2017: 198. Ayrıca bkz. Macit 1996: 88.

Üzerinde alıştığımız Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168 numarada kayıtlı *Mecmû'a-i Eş'âr'*ın ilk varaklarında "âlem bu ya"³ redifli şiirlerin sıralanması bu redife yönelik araştırmamızın başlangıç noktası olmuştur. Söz konusu mecmûada sırasıyla Safvet, Gâlib, Mahvî, şâdî, Lutfi, Hıfzî ve Rızâ'nın "âlem bu ya" redifli şiirleri ve onların birbirlerinin şiirlerine yaptıkları tahmisler yer almaktadır. şâirlerin tamamının 19. yüzyılda yaşamış olmaları çalışmamızın yüzyılını sınırlamamızda etkili olmuştur. Redifin kullanımına yönelik teveccühü tesbit etmek amacıyla bu yüzyılda kaleme alınmış divanlara, bu yüzyıl şâirlerinin şiirlerinin yer aldığı mecmûalara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Mecmûada söz konusu redifle kaleme alınmış gazellerden ilkinin Safvet'e ait olması ve ilk onun isminin zikredilmesi dikkat çekicidir. Zira Bursalı Mehmed Tahir'in ifâdesiyle "Müteahhirîn-i şuarâdan ve müntesibîn-i Mevleviyyeden" Galatalı Safvet Mustafa Efendi'nin "gazeliyyâtının en meşhuru 'Âlem bu ya' redifli olanıdır" (Bursalı Mehmed Tahir 2016: 2/713). Safvet Efendi'nin bu redifi kendisinden önceki bir şâirden etkilenererek kullanıp kullanmadığına yönelik bir bilgiye şu ana kadar ulaşamadığımız için net bir şey söyleyemiyoruz. Ancak *Osmanlı Müellifleri'*nde yer alan bu bilgiden yola çıkararak söz konusu redifin Safvet Efendiyle şöhret kazandığını ifâde etmek yanlış olmasa gerektir. Tespit ettiğimiz "âlem bu ya" redifli şiirlerde zemin şiir olarak kabul ettiğimiz Safvet Efendi'nin gazeline nazire yazdığını açıkça ifâde eden bir şâir bulunmasa da vezin, kafiye ve redif ortaklığının yanı sıra gazeldeki edânın da benzerliğinden yola çıkararak bu redifle şiir kaleme alan şâirlerin ondan etkilendikleri, model řiir⁴ olarak aldıkları âşikârdır.

³ şemseddin Sâmi'nin "şiir ve Edebiyattaki Teceddüd-i Ahîrimiz" başlıklı yazısında söz konusu redifle yazılmış şiirlerin çokluğu dikkatini çekmiş olacak ki bu durumu tenkit etmektedir: "On birinci karnın bütün şairleri Nef'î'ye benzemediği gibi, on ikinci ve hele on üçüncü karnın da, yukarıda sayılanlar gibi bazı meşâhir istisna olununca, diğerleri hemen mısraların yalnız birinci kelimelerini değiştirmekle ve '... olur âlem bu ya' yahut '... bir ben, bir gönül' gibi soğuk ibârâtı münâsebetsiz tekrar etmekle tatsız tuzsuz eş'âr söylenenlerden ibarettir. Fatîm'in tezkiresini gözden geçiren şiir okumağa tövbeâr olur" (şemseddin Sâmi 1999: 28).

⁴ "'Zemin şiir' tabiri, o kafiye veya redifte yazılan ilk şiiri, yani kendisine nazire(ler) yazılan şiir anlamındadır. 'Model şiir' ise, o kafiye veya redifte yazılan ilk şiir olup olmamasına bakılmaksızın, bir şairin tanzir ettiği şiiri ifade etmektedir" (Köksal 2006: 31 [dipnot nu. 9]).

Mustafa Safvet Efendi’nin Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi merhum Abdülbâkî Nâsır Dede’nin (v. 1236/1821) dervîşânından olmasının da etkisiyle olsa gerek söz konusu redife teveccüh gösteren şâirler genellikle yolu tasavvuf muhitinden geçen şâirlerdir. Mevlevî, Şâbânî, Nakşî, Kâdirî, Bayrâmî, Bektâşî gelenekten beslenen şâirlerin âleme bakışlarını kaleme aldıkları mıs râlarında irfânî hakikatlerin edebî ifâdesi dikkat çekmektedir.

Edebî metinlerde redif olarak seçilen kelimeler, şâirlerin ve aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumun psikolojisini de yansıtan birer ‘belge’ niteliğindedirler. Bu târihî belge niteliğindeki redifler, şâirlerin şahsi psikolojileri ile de uygunluk göstermekte, yaşadıkları dönemin atmosferini de yansıtmaktadır (Kurnaz 1995: 65, 68).

Devletin savaşlarda yenilmeye ve toprak kaybetmeye devam ettiği, iç ayaklanmalarının ve ekonomik sıkıntıların sürüp gittiği bir inkırâz devri olan 19. yüzyılın edebî hayatına baktığımızda, klasik şiir geleneğinin sürekliliği açısından önem arz eden, hem bir “meydân-ı sühan” hem de bir “mektep” gibi (Köksal 2006: 95) olan nazire geleneğinin bu yüzyılda da devam ettiği, bilhassa gazeller arasında sayısız nazire örneğinin varlığı dikkat çekmektedir (Öztekin 2017: 255). Bir nevi şâirler arasında nazîre-perdâzlık bir moda halini almıştır (Dilçin, 2011: 108). Moda haline gelen bu gelenek, Feldman’ın ifâdesiyle Osmanlı şiirinin altında yatan dinamikleri anlamanın anahtarlarından biridir (Feldman 1997: 43).

Nazire geleneği çerçevesinde baktığımızda Safvet Efendi’nin “şeklî temalar silsilesi”ne (Tanpınar 1997: 21) kattığı “âlem bu ya” redifinin şu vakte kadar tespit ettiğimiz 35 şâirin kaleme aldığı beşi tahmis olmak üzere 45 şiirden yola çıkarak 19. yüzyıl ve sonrasında yaşamış pek çok şâir tarafından beğenilip takdir edildiğini söyleyebiliriz.⁵ Çalışmamızda şiirlerini tespit edip incelediğimiz şâirleri alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz: Abdî (Karahisârî) (v. 1302/1884-85), Âbidîn (Zeynelâbidîn Efendi) (v. 1292/1876), Cemîl (Köprülü-zâde Mahmûd Cemîl Bey) (v. 1332/1914), Emîn (Zillî-zâde

⁵ Mustafa Safvet Efendi’nin bu gazeline gösterilen teveccühün bir nişânesi de bestelenmesidir. Gazel, uşşak makamında bestelenerek Hafız Osman tarafından Tanbûrî Cemil Bey eşliğinde seslendirilmiştir. Eserin icrası için bkz. <http://cdn.istanbul.edu.tr/statics/osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2017/07/821-U%C5%9F%C5%9Fak-Gazel-Hafiz-Osman.mp3> [E.T. 07.01.2024].

Hacı Emîn Efendi) (v. 1323/1905), Emrî (Murâd Emrî Efendi) (v. 1335/1916), Fatîn, (Dâvud Fatîn Efendi) (v. 1283/1866), Fâzıl (Bosnalı Mehmed Fâzıl Paşa) (v. 1300/1882), Fehmî (İşkodralı) (v. 1270/1853-54), Fehmî (v.19. yy ?), Ferîde (Bahâr-zâde Ferîde Hanım) (v. 1321/1903), Gâlib (Abdulhalîm Gâlib) (v. 1293/1876), Hıfzî (v. ?/19.yy), Hüznî (Yozgatlı, Mehmed Bahâeddin) (v. 1936), İsmet (Diyarbakırlı İsmet Efendi) (v. 1273/1857), Lebîb (Mehmed Lebîb Efendi) (v. 1284/1867), Leylâ, (Leylâ Hanım) (v. 1264/1848), Lutfî (Çörekçizâde Lutfî) (v. 1299/1881), Mahvî (v. ?/19.yy), Mes'ûd (v.19. yy ?), Meşhûrî (Selânikli Ahmed) (v. 1274/1857), Mislî (İsmail Hakkı Mevlevî) (v. 1286/1869), Muhib (Şeyh Muhibullâh Efendi) (v. 1293/1876), Nâilî (Hâfız Sâlih Nâ'ilî Efendi) (v. 1293/1876-77), Nâzî (Yozgatlı) (v. 1319/1902), Nazîf (Şeyh Hasan Dede) (v. 1277/1860), Necmî (Mehmed Necmeddîn) (v. ? /19. yy), Nûrî (Ahmed Nûrî) (v. 1296/1879), Rıfat (Rıfat Efendi) (v. 1281/1864), Rızâ (v. ?/19. yy), Safvet (Mustafa Safvet Efendi) (v. 1283/1866-67), Sıdkî (Besnili) (v. 1925), Şâdî (v. ?/19. yy), Şevkî (Hasan Tahsîn İstanbulî) (v. ?/19. yy), Tâhirü'l-Mevlevî (v. 1370/1951), Tûrâbî (Yanbolulu Hacı Ali Tûrâbî) (v. 1285/1868).

Şâirler arasında söz konusu redifle en fazla şiir kaleme alan şâir, dört gazelle Murâd Emrî Efendi'dir. Leylâ Hanım da biri nazire olmak üzere üç gazel kaleme almıştır. Leylâ Hanım'ın bir gazeli Gâlib'e naziredir. Leylâ Hanım'ın Gâlib'e nazire yazdığı gazeli Mislî tahmis, Ferîde Hanım tanzir etmiştir. Şeyh Nazîf Dede'nin gazelini de Nâilî ve Lebîb tanzir etmiştir (Özgül 2006: 50). Mahvî, Şâdî, Lutfî ve Hıfzî'nin birer gazelleri dışında Mahvî'yi Şâdî, Şâdî'yi Mahvî, Lutfî'yi Hıfzî, Hıfzî'yi Lutfî tahmis etmiştir.

Redife gösterilen teveccühte "âlem" kelimesinin etkisi âşikârdır. Âlem kelimesinin divan şâirinin muhayyilesinde önemli bir yer tutmasında; kelimenin geniş anlam yelpazesine sahip oluşu, değişik durumları çağrıştırması ve hayal inşâ etmedeki rolü (Taş 2013/1: 98) etkili olmuştur diyebiliriz.

Kur'ânî ifâdeyle âdem, bir "oyun ve eğlence"den ibâret⁶ olan dünyâ hayatının güzelliklerine aldanmamalıdır. Edebiyatımızda da geçici, aldatıcı, göz boyayıcı bu dünya hayatına yönelik değerlendirmeler, ilk İslâmî eserlerden itibaren mutasavvıf, âlim ve şâirler tarafından kaleme alınmış ve insanlar onun bu vasıflarına

⁶ bkz. Hadid, 57/20, Ankebut, 29/64, Muhammed, 47/36.

karşı uyarılarak iyiye, güzele, hakikate yönlendirilmeye çalışılmıştır.⁷

Âlem, “alâmet ve nişan koymak” mânasındaki عَلَم [a-l-m] veya “bilmek” anlamındaki عِلْم [ilm] kökünden türetilmiş olup yaratıcısının varlığına alâmet teşkil eden, onun mevcudiyetinin bilinmesini sağlayan demektir (Bolay 1989: 2/357). Zirâ âlem, yaratıcısına delâlet etmesi açısından âlettir. Bundan dolayı Yüce Allah, kendi birliğini öğrenme konusunda bizi âleme yönlendirmiştir (el-İsfahanî 2010: 721).

Âlem kelimesinin dünya, kâinat, evren (Mutçalı 1995: 591; Maksudoğlu [t.y.]: 80; Güneş 2009: 807); yeryüzü, cihan; yeryüzünde ve gökyüzünde var olan yaratılmışların hepsi; güneş ve gezegenlerin meydana getirdiği topluluk (İbn Manzûr 1997/1418: 9/373; Çağbayır 2007: 1/200); belli bir sınıfı meydana getiren varlıkların ya da canlıların oluşturduğu varlık toplulukları (Uludağ 2001, s. 34); mahlûkât (Sarı [t.y.]: 1043), insanlar, halk, cemâat, cemiyet, çevre vs. gibi anlamları vardır. Tasavvufta ise Allah’tan gayri her şeye âlem denir (Cürçânî 1997: 149; Cebecioğlu 2005: 47). Âlem bilinen şeylerin ismidir, çünkü âlem yaratıcısına delâlet eden alâmettir (Kâşânî 2004: 361). Allah sanatkâr (sâni’), âlem ise onun eseridir (masnû’). Eser, müessirinin; sanat sanatkârının delili ve şahididir. Esere bakıp sanatkârı bilmek ve ona iman etmek mümkündür (Uludağ 2001: 34, 35).

Şiirlerini tespit ettiğimiz şâirlerin hayatlarına baktığımızda medrese ve tekke tedrisinden geçmiş ilim ve irfân sahibi şahsiyetler olduğunu görmekteyiz. Muhakkak ki bu şâirler, sözlük ve ıstılâh anlamlarına vâkıf oldukları âlemi bir sanatkâr nazarıyla seyreyleyip beyitlerini bu müşâhedenin tesiriyle kaleme almış ve yaşadıkları hayatın izlerini de satır aralarına sırlamışlardır.

“Âlem bu ya” redifine yönelik çalışmamızda makale sınırlarını aşmamak amacıyla tespit ettiğimiz kırk beş şiirdeki şekil ve muhtevâ husûsiyetlerini, redifin sağladığı muhteva birlikteliği

⁷ Bu konuda bir çalışma için bkz. Çavuşoğlu, Halime (2019), “Dört Asır Dört Şair Bağlamında Divan Edebiyatında Dünya Algısı”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 14: 224-240.

çerçevesinde şâirlerin âleme bakışlarındaki ortak ve benzer söylemleri, telkin ve tavsiyeleri ifâde etmekle iktifâ edeceğiz.⁸

Şiirler, Köksal'ın (2006: 42-47) bir şiirin başka bir şiire nazire olduğunu tespit edebilmek hususunda işaret ettiği; belirli söz kalıplarının aynen yer alması, âhenk ve söylem birlikteliğine bağlı olarak yek-âhenk veya yek-âvâz oluşları, makta beytinde tanzir ettiği şâirin ismini anması gibi özellikler dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Şiirlerin Değerlendirilmesi

A) Şiirlerin Şekil Hususiyetleri Açısından Değerlendirilmesi:

1. Gazellerin tamamının ortak vezni Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/
Fâ'ilâtün / Fâ'ilün'dür.
2. **Beyit sayısına göre gazeller:**
 - 4 beyitlik 1 gazel: Emrî.
 - 5 beyitlik 9 gazel: Emrî (3 gazel), Fatîn, Fâzıl, Muhib, Nâzî, Nûrî, Rıfat.
 - 6 beyitlik 1 gazel: Ferîde.
 - 7 beyitlik 20 gazel: Âbidîn, Cemîl, Emîn, Fehmî (İşkodralı), Gâlib, Hıfzî (2 gazel), Hüznî, Lebîb, Leylâ (2 gazel), Lutfî (2 gazel), Mahvî, Mislî, Nâilî, Nazîf, Necmî, Şâdî, Tûrâbî.
 - 8 beyitlik 4 gazel: Abdî, Leylâ, Mahvî, Şâdî.
 - 9 beyitlik 2 gazel: Mes'ûd, Rızâ.
 - 10 beyitlik 1 gazel: Fehmî
 - 11 beyitlik 4 gazel: İsmet, Safvet, Şevkî, Tâhirü'l-Mevlevî.

⁸ "âlem bu ya" redifli şiirler ile şâirlerin dış âleme bakışı ele alınırken bu çalışmamızın devamı niteliğindeki "meşreb bu ya" redifli şiirler ile de şâirlerin iç âleme bakışı ele alınacaktır.

12 beyitlik 1 gazel: Meşhûrî.

13 beyitlik 2 gazel: Besnili Sıdkî, Mislî.

3. Redif ve kafiye benzerliklerine göre gazeller:

-â olur ‘âlem bu ya 17 şiir: Âbidîn, Fehmî, Fehmî (İşkodralı), Gâlib, Hıfzî, İsmet, Leylâ, Lutfî, Mahvî, Mes’ûd, Meşhûrî, Mislî, Rifat, Rızâ, Safvet, Şâdî, Şevkî.

-â ‘âlem bu ya 7 şiir: Emîn, Emrî, Ferîde, Lebîb, Nâilî, Nâzî, Nazîf.

-âd olur ‘âlem bu ya 1 şiir: Emrî.

-âl olur ‘âlem bu ya 1 şiir: Tâhirü’l-Mevlevî.

-ân ‘âlem bu ya 1 şiir: Emrî.

-ân olur ‘âlem bu ya 4 şiir: Fatîn, Hüznî, Mislî, Sıdkî.

-âr ‘âlem bu ya 1 şiir: Emrî.

-âz ‘âlem bu ya 1 şiir: Leylâ.

-âz olur ‘âlem bu ya 1 şiir: Fâzıl.

-er ‘âlem bu ya 5 şiir: Abdî, Cemîl, Leylâ, Necmî, Tûrâbî.

-ür olur ‘âlem bu ya 2 şiir: Muhib, Nûrî.

B) Benzer ifâdeler:

Nazire oldukları kaynaklarda belirtilenler dışında, benzer ifâdelerini tespit ettiğimiz şâirleri şöyle sıralayabiliriz:

Mustafa Safvet, Gâlib ve İsmet arasındaki benzer ifâdeler:

Her zamân bir Vâmîk u ‘Azrâ olur ‘âlem bu ya
Nev-be-nev efsâneler peydâ olur ‘âlem bu ya
Safvet

Dâ’imâ bir Kays bir Leylâ olur ‘âlem bu ya
Bir güle biñ bülbül-i şeydâ olur ‘âlem bu ya
Gâlib

Görme aḥḳar kimseyi cānâ kader mechûldür
Ḥaḳḳ’ın ednâ bir ḳulı mevlâ olur ‘âlem bu ya
Safvet

İltifât et herkese etme hâkâretle nigâh
Vaqt olur kim rütbesi a'lâ olur 'âlem bu ya
Gâlib

Görme aḥḳar kimseyi yek beyza-i nâçizden
Refte refte murğ-ı bî-hem-tâ olur 'âlem bu ya
İsmet

Zevk-i vaşla telḥ-kâm-ı hicr erer encâm-ı kâr
Şabr ile 'âşık ḳoruḳ ḥelvâ olur 'âlem bu ya
Safvet

Leyle-i hicr ü firâḳa ḳıl taḥammül çekme ğam
Toğmadan gün baḳ neler peydâ olur 'âlem bu ya
Gâlib

Rızâ ile Hıfzî arasındaki benzer ifâdeler:

Nükte-i esrârı gerçi Hıfziyâ fâş etdüğin
Rûḥ-ı Ḳudsî Meryem-i 'İsâ olur 'âlem bu ya
Hıfzî

Şun'-ı Mevlâdır 'azîzim ḳıl taşavvur zâtırır
Rûḥ-ı Ḳuds bî-peder-i 'İsâ olur 'âlem bu ya
Rızâ

Kimlikleri hakkında kesin bir bilgiye ulaşamadığımız Fehmî ile Mes'ûd'un gazellerinin aynı mecmûada yer alması, kafiye benzerliğinin yanı sıra ikisinin de âşıkâne olması ve Mes'ûd'un maktâ beytindeki

Şimdi 'aşırır şâ'iri Mes'ûd cenâb-ı Fehmîdir
Her zamân bir nev-edâ peydâ olur 'âlem bu ya

ifâdeleri Fehmî'ye bir nazire gazel olduğunu düşündürmektedir. Fehmî ile Mes'ûd arasındaki benzer ifâdeler:

Eşk-i çeşmim 'âşıkân pek boş yere olmaz revân
Refte refte vâşıl-ı deryâ olur 'âlem bu ya
Fehmî

Nâvdân-ı hâme almaz reşha-i nâçizesin
Mâcerâmız kaçresi deryâ olur ‘âlem bu ya
Mes’ûd

‘Aks-i devr-i cām-ı dehre bakma olma bî-ḥuzûr
Her zamân bir vaz’-ı nâ-ber-câ olur ‘âlem bu ya
Fehmî

Bir karar üzre degil hayfâ ki vaz’-ı çarḥ-ı dūn
Gâh ber-câ gâh nâ-ber-câ olur ‘âlem bu ya
Mes’ûd

Fehmî ile Lebîb arasındaki benzer ifâdeler:

‘Aşka dâ’ir cā-be-cā da’vâ olur ‘âlem bu ya
Bir bilinmez müdde’â peydâ olur ‘âlem bu ya
Fehmî

Ehl-i naḥvet étmesün pek iddi’â ‘âlem bu ya
Muḥtemeldir ‘aks ola bu müdde’â ‘âlem bu ya
Lebîb

Mihnet ü şādî-i devrân tevāmândır fi’l-meşel
Her gece âbisten-i ferdâ olur ‘âlem bu ya
Fehmî

Mâder-i gerdündan gün toğmadan çok şey toğar
Leyletü’l-ḥublâ demişler hey baba ‘âlem bu ya
Lebîb

Mes’ûd ile Meşhûrî arasındaki benzer ifâdeler:

Bir karar üzre degil hayfâ ki vaz’-ı çarḥ-ı dūn
Gâh ber-câ gâh nâ-ber-câ olur ‘âlem bu ya
Mes’ûd

Sen hemân tut vādî-i temkîni vaz’-ı çarḥ-ı dūn
Yâ becâ yâḥûd nâ-ber-câ olur ‘âlem bu ya
Meşhûrî

Bir tecellide degil ebnâ-yı Âdem bak hele
Kul olur çâker olur Dârâ olur 'âlem bu ya
Mes'ûd

Merd-i aḥḳar gâhice vâlâ olur 'âlem bu ya
'Abd-i kemter Ḥusrev ü Dârâ olur 'âlem bu ya
Meşhûrî

Nâvdân-ı ḥâme almaz reşḥa-i nâçizesin
Mâcerâmız kaṭresi deryâ olur 'âlem bu ya
Mes'ûd

Kemterin bir kaṭreye yâver olunca feyz-i Ḥaḳ
Fikr erişmez ğavrine deryâ olur 'âlem bu ya
Meşhûrî

Leylâ Hânım ile Cemîl Mahmûd arasındaki benzer ifâdeler:

Dönmüyor gönlümce çarḥ-ı kîne-ver 'âlem bu ya
Bir gün elbette murâdımca döner 'âlem bu ya
Leylâ

Çekme ğam gerdündan ey dil yeter 'âlem bu ya
Hicr-i dildâr bir gün elbette geçer 'âlem bu ya

Bilmezim yâ Rab niye müncerr ola ḥâlim benim
Dâ'imâ dönmekte çarḥ-ı kîne-ver 'âlem bu ya
Cemîl

Ḥayli müddet âh u feryâd eyledim ammâ çi sûd
Yâre te'sîr etmedi âh-ı seḥer 'âlem bu ya
Leylâ

Nâ-resâdır gerçi efgânım bu vâdide begim
Vaḳt olur kim güşîḡa eyler eşer 'âlem bu ya
Cemîl

Şeyh Muhibbullâh Efendi⁹ ile Ahmed Nûrî¹⁰’nin bütün beyitlerde kafiye olarak “m” harfiyle başlayan kelimeleri seçmeleri ve ortak kelimeler kullanmaları dikkat çekicidir:

Her gönül bir dilbere mecbûr olur âlem bu ya
Her güzel bir ism ile meşhûr olur âlem bu ya
Nûrî

Her cihet-i ihsâna dil mecbûr olur ‘âlem bu ya
Toğrı sözlü her zamân manzûr olur ‘âlem bu ya

Kendi dil-i rif’atin fehm itmeyen ehl-i ğinâ
Nâs içinde ‘aql ile meşhûr olur ‘âlem bu ya
Muhib

Olmadım mesrûr derd gam çekme her dem Nûrîyâ
Bir gün elbette gönül ma’mûr olur âlem bu ya
Nûrî

Ġam yime en-der-ġarâb oldun Muġibbâ hecriyem
Gün olur vîrâneler ma’mûr olur ‘âlem bu ya
Muhib

Fatîn, Hüzni¹¹ ve Besnili Sıdkî¹² arasındaki benzer ifâdeler:

⁹ bkz. Mehmed Şemseddin (1997), Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî I-II, Haz. Mustafa Kara, Kadir Atlansoy, Bursa: Uludağ Yayınları, 416-417.

¹⁰ bkz. Gönçer, Süleyman (1991), Afyon İli Tarihi, , Afyon: İleri Ofset Matbaacılık, II: 152-153

¹¹ bkz. Güneş, Mustafa (2000), *Yozgatlı Hüzni Dîvânı (II) (İnceleme-Metin)*, Yozgat: Yozgat Belediyesi, 124.

Şâirin oğlu Fahrettin Öncül’deki tek nüshayla hazırlanan Yozgatlı Hüzni (1295/1879-1880- 1936)’nin ikinci *Dîvân*’ında yer alan “âlem bu ya” redifli şiiri hem geleneğin devamına hem bazı halk şâirlerinin klâsik şiirin nazım şekilleriyle şiirler kaleme aldığına hem de çalışmamızın esasını oluşturan redifin kullanımındaki yaygınlığa işaret etmek adına çalışmamızda yer verdik. Hüzni’nin yanı sıra halk şâirlerinden Âşık Tâhirî (v. 1298/1884?) ve Âşık Ruhsâtî (v. 1899/1911)’nin de “âlem bu ya” redifli birer şiir kaleme aldıklarını görüyoruz. bkz. Oral, M. Zeki (1955), *Niğdeli Şair ve Âşıklardan: Orta Köylü Âşık Tahirî Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri*, Ankara: Yeni Matbaa, 66; Kaya, Doğan (1991), *Sivas’ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsâtî*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 222-223.

¹² bkz. Tuğluk, İbrahim ve Halil Özkan Ciğa (2021), *Besnili Sıdkî Dîvânı*, İstanbul: Lale Yayıncılık, 199-200.

Herkese hâlince bir ihsân olur ‘âlem bu ya
Dâ’imâ giryân iken handân olur ‘âlem bu ya
Fatîn
Dehrîde dil şâd iken giryân olur ‘âlem bu ya
Gün olur pür-ğam iken şâdân olur ‘âlem bu ya
Hüzni
Dil ğam -ı firkatle kim giryân olur ‘âlem bu ya
Geh dem-i vuşlat ile handân olur ‘âlem bu ya
Sıdkî

Türâbî ile Abdî arasındaki benzer ifâdeler:

Bir karar üzere çevirmez devrini çarh-ı felek
Gâhî ‘aksi gâh murâd üzere döner ‘âlem bu ya
Türâbî

Gerdişinde itirâdı yok bu dehrin ez-ezel
Gâh ‘aks ü geh murâd üzere döner ‘âlem bu ya
Abdî

C) Dil, Üslup ve Muhtevâ

İncelediğimiz gazelerde şâirlerin sade bir dil ve benzer bir üslupla -âşıkâne bir edâ ve tasavvufî bir nazarla- âleme bakışının izlerini görmekteyiz. Atasözleri, özlü sözler ve âyet-i kerîmelere telmihle de mânâ zenginleştirilmiştir. Muhtevâ ve şekil özellikleri açısından şiirlerde dikkat çeken hususiyetler ise şunlardır:

Beyitlerde kelimenin kullanımı ile anlatılmak istenen hâlin birlikteliğini sağlamada “geh” edâtının kullanımı dikkate değerdir. Geh sözcüğünün, veznin de etkisiyle “geh geh, gâh gâh, geh gâh, gâh geh” biçimlerindeki tekrarı, klâsik şiirimizde sıklıkla karşılaşılan bir anlatım özelliğidir. Sözcüğün değişik şekillerde tekrarı, benzer seslerin bir arada kullanımına imkân vermekte; anlatılan olayın kesik kesik, duraklayarak, değişerek yapıldığını belirtmekte; olaya hareket unsuru eklemektedir. Bu kullanım özelliği, şiirde ses-anlam kaynaşması oluşturmakta ve böylece şiire zengin bir âhenk ve ritim katmaktadır (Aydemir ve Çeltik 2012: 134). Âlemde cereyan eden her şeyin bir değişime gebe olduğuna, mevcut hâlin sürekli olmayacağına, âlemin bir kararda durmadığına işaret etmek isteyen

şâir için “geh”, “gâh” edatının farklı şekillerdeki tekrarlarla kullanımının sağladığı ritmik özellik, beyti hareketli bir sahneye dönüştürmektedir:

Dâ’imâ ta’kîb eder yek-dîgerin şādî vü ğam
Halk geh ğam-gîn geh şādân olur ‘âlem bu ya

Gâh mâtem-hâne gâhî cây-gâh-ı sūr olur
Gâh nüzhet-gâh geh zindân olur ‘âlem bu ya
Besnili Sıdkî

Eylemem her bir perî ruhsâra ğayrı iltifât
Geh niyâz u gâh istiġnâ olur ‘âlem bu ya
Fehmî

Gâh bir hiçden ‘ibâretken çıkar her şey olur
Fikrini infâz için fa’âl olur ‘âlem bu ya

Gâh her şeyken düşer bestî-i hiç-â-hiçede
Mevki’i dūçâr-ı istibdâl olur ‘âlem bu ya
Tâhirü’l-Mevlevî

Gâh firqat gâh vuşlatdır bu miḥnet-hânede
Gâh şiven gâh ney tanbūr u sâz ‘âlem bu ya
Leylâ Hanım

Her dem olmaz bir qarâr üzre mizâc-ı rûzigâr
Gâh olur germâ gehî sermâ olur ‘âlem bu ya
Meşhûrî

Murâd Emrî Efendi şiirlerinde bu âhengi ve ritmi “kimi... kimi” bağlacını tekrarla kullanarak sağlamıştır:

Kimi ğam-âlūd kimi eyler şafâ ‘âlem bu ya
Kimi de sevdâ-yı aşka mübtelâ ‘âlem bu ya

Kimi Leylâsın dilerken bulmada Mevlâsını
Kimi Mecnûn kimi de Ferhâd olur ‘âlem bu ya

Fehmî'nin tekrirle oluşturduğu âhenk de dikkat çekicidir:

Eşk-i çeşmim 'âşıkân pek boş yere olmaz revân
Refte refte vâşıl-ı deryâ olur 'âlem bu ya
Fehmî

Beyitlere kullanılan edebi sanatlar açısından baktığımızda en fazla tezat sanatının kullanıldığını görmekteyiz. Bu da her ân farklı bir tecelliyle âlemdeki hâlin değişmesinin mümkün olduğuna işâret etmek isteyen şâirin anlatımında yararlanabileceği en uygun sanat olmasından olsa gerektir. Ayrıca teşbih, nidâ, iktibas, irsâl-i mesel, telmih, tevriye sanatlarına dair örneklere de rastlamaktayız.

Şiirlerde bazı peygamberlerin ve târihî şahsiyetlerin isimleri zikredilerek muhteva zenginleştirilmiştir. "Ebnâ-yı Âdem" tamlamasıyla insanlığın babası oluşuna işâret edilerek Hz. Âdem, ömrünün uzunluğuyla Hz. Nuh, güzelliği ve Mısır'da köle iken şehre sultân oluşuyla Hz. Yûsuf; oğlu Hz. Yûsuf'tan ayrı düştükten sonra üzüntüyle geçen hayatını ifâde eden ve "hüzünler kulübesi" anlamına gelen külbe-i ahzân mazmunuyla Hz. Yâkub; zâlim Firavun'un karşısında duruşu, Tûr dağında Cenâb-ı Hak'la konuşması ve "Len terânî (Sen beni görmezsin)" nidasına mazhar olmasıyla Hz. Mûsâ, rehberliğiyle Hz. Hızır; babasız dünyaya gelişi ve nefesinin diriltici etkisiyle Hz. İsâ beyitlerde zikredilen peygamberlerdir.

Ayrıca târihî şahsiyetlerden "Ene'l-Hak" sözüyle tanınan ve aşk şehidi olarak kabul edilen Hallâc-ı Mansûr darağacına asılmasıyla; Câhiliye Dönemi'nin ünlü şâiri Hâtem-i Tayy kerem sâhibi oluşuyla; Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk hükümdarı Cengiz Han yenilgi ve bozguna uğramasıyla anılmıştır. Aşk mesnevilerinin kahramanlarından Ferhâd, Vâmık ile Azrâ, Kays (Mecnûn) ile Leylâ; *Şehnâme* kahramanlarından ünlü hükümdarlar Hüsrev ve Dârâ; âlemde şâh iken Hz. Yûsuf'a olan aşkı ile yoksul olan Zeliha da zikredilen diğer şahsiyetlerdir.

Şiirlerdeki sosyal eleştiri de dikkat çekicidir. Fâzıl'ın eleştirisi âlemde müfsid, gammaz olanların mümtaz olup iffetliye, istîdad sahibine îtibar edilmemesine yöneliktir:

Ehl-i 'iffet mu'teber olmaz cihânda bir zamân
Müfsid ü gammâz olan mümtâz olur 'âlem bu ya

Çarh-ı nādān şāhib-isti‘dāda étmez i‘tibār
Bed-menişler lâyıķ-ı i‘zāz olur ‘âlem bu ya
Fâzıl

Din adamı kisvesi altında aldatan “zındıklar”, “şirk ve bâtil erbâbı”, “mezhepsiz herif”ler Şevkî’nin gazelinde eleştirilen insan tipleri olarak karşımıza çıkmaktadır:

Birtakım zındıklar keşf ü kerâmet ‘arz edüp
Kıtb-ı a‘zam mürşid-i vâlâ olur ‘âlem bu ya

Bü’l-‘aceb kim böyle mezhebsiz herif dünyâda hem
İ‘tibār u mesnede ahrâ olur ‘âlem bu ya
Şevkî

Ona göre âlemde türlü türlü fitnelerin ortaya çıkması cin fikirli, açığız zamane insanların varlığındandır:

Cin fikirli böyle ebnâ-yı zamâne var iken
Dürlü dürlü fitneler peydâ olur ‘âlem bu ya
Şevkî

Şevkî, Şâdî ve İsmet’in ortak eleştirdiği insan tipi, makamıyla dünyaya sahip olan gösteriş sahibi câhillerdir:

Merd-i câhil şāhib-i da‘vâ olur ‘âlem bu ya
Gösterişde ‘ârif ü dānâ olur ‘âlem bu ya
Şevkî

Ârif irfân ile göge erse kimse bilmez, câhil makam ile âlim olur:

Kimse bilmez ‘ârifân ‘irfân ile erse göge
Câhilânı câh ile dānâ olur ‘âlem bu ya
Şâdî

Yok yeri erbâb-ı ‘aşkıñ çarh-ı gerdün içre kim
Câh ile câhil zevi‘d-dünyâ olur ‘âlem bu ya
İsmet

Muhteva bakımından Tâhirü’l-Mevlevî’nin mahlassız gazeli de yaşadığı çileli hayatın bir aynası (Güngör 1994: 95) olarak diğerlerinden farklılık arz etmektedir. Diyebiliriz ki yaşadığı yüzyılın

siyâsî ve sosyal durumunun bir yansımasını “âlem bu ya” redifi mihverindeki gazelinde resmetmiştir:

Ser-nüvişt-i millet-i merhûmeden bahş eyleyen
Gâh olur beyhûde bir çavvâl olur ‘âlem bu ya

Kör ebe oynar gibi ba’zen siyâsiyyât-ı mülk
Böylece bâzîçe-i eţfâl olur ‘âlem bu ya

C) Şâirlerin Âleme Bakışı

Âlem bütün parçalarıyla birlikte ilâhî tecellî ile var olmuştur ve varlığını sürdürür; bu yüzden o Hakk’ın meclâsı [tecellîgâh] veya ilâhî isim ve sıfatların mazharı veya tecellîgâhıdır (El-Hakîm 2005: 610). Bu hakikatin idrâkiyle âleme bakan şâirlerin şiirlerindeki söylemleri şu başlıklar altında değerlendirebiliriz:

- Âlem bir karar üzre değildir.

İlâhî hüviyetin mezâhiri olan bu sırlı âlemde Hakk’ın kuvveti, mazharın kâbiliyetine göre zuhûr etmiştir. O halde bütün âlem, değişikliğiyle Hakk’ın hüviyetinin sûretidir. Onun vahdâniyeti taaddütten münezzehdir. Bu mezâhirde görünen her şey celâl olsun, cemâl olsun, kemâl olsun, kelâm olsun, sıfat olsun, fiil olsun, ne olursa olsun her bakımdan “De ki: Hepsi Allah’tandır” (Nisâ, 4/78) beyanının gereği olarak o tek hakîkattendir (Ankaravî 2007: 299).

Hakk’ın tecellîsinin sürekliliği âlemin bir karar üzre olmayıp dâimî bir değişim içinde olmasına delâlettir.

Bir karar üzre değil hayfâ ki vaz’-ı çarh-ı dün
Gâh ber-câ gâh nâ-ber-câ olur ‘âlem bu ya
Mes’ûd

Her dem olmaz bir karar üzre mizâc-ı rüzigâr
Gâh olur germâ gehî sermâ olur ‘âlem bu ya
Meşhûrî

Luţfına mesrûr olma  ahrına a lâ melûl
Ber- arâr olmaz bilürsün ey dilâ ‘âlem bu ya
Ferîde Hanım

Ber- arâr olmaz cihânda hükmi gerd nu  ebed
‘Aks olur a kâmı dehrin dâ’imâ ‘âlem bu ya
Emîn Zillîzâde

 erh-i gerd n ber- arâr olmak murâd üzre muh l
G hi  am g hi s r r devr n olur ‘âlem bu ya
H zn 

Gün to ar a  am olur  amlar da ba’zen Şad olur
Bir  arâr üzre  arâr  tmez zam n ‘âlem bu ya
Emr 

- **Âlem zıtlar âlemidir.**

Tasavvuf ve İsl m d  nce tarihinde büyük etkileri bulunan s fi müellif (Kılıç 1999: 20/ 493) İbn Arab ’nin d ny  g r  nde, bütün âlemin Hakk’ın tecell g h  ve bunun sonucu olarak da âlemdeki bütün e y  ve h dis t n da aslında Hakk’ın kendi kendini sınırlandırmaları olduğudur. Bu itibarla V c d (y ni Varlık) âleminin gerçek s retini, aslında bunun “zıtların bir terkibi” olduğu keyfiyetinin d  nda idr k etmek mümkün değildir. Biz âlemin gerçek m hiyetini ancak bütün zıtlıkları aynı anda tasdik etmekle anlayabiliriz ( zutsu 2005: 109).

 lemdeki bu h l, âdemin âlemi hakkıyla anlaması sırrına işaret etmektedir. Nitekim eşya, zıtlarıyla tanınır (Uludağ 2001: 392).

Bu âlemde sulh da olur kavga da, ne e de olur m tem de...

 açma öbür-1 ma abbetden yerinde r hat ol
Zev ne ba  Şulh olur  avg  olur ‘âlem bu ya
Safvet Efendi

H dis t-1 ke ne ba maz rind olan Me h riy 
S r olur m tem olur belv  olur ‘âlem bu ya
Me h r 

- **Âlemde hep bir çeşitlilik olup aynılık söz konusu değildir.**

Hak eşyada tecellî eder, yani onlarda zuhur eder ve bu tecelliyle eşyaya varlık verir. Âlemde her nefes devam eden bu tecellî tektir ve tecellîgâhın istidadının değişmesiyle mazharlar da çoğalır. Bu sürekli tecellî yeniden yaratmadır. Hak sürekli tecellî eder, yani âlem daima yeni yaratılış içindedir (El-Hakîm 2005: 608-609). İbnü'l-Arabî'ye göre her an yaratılmakta olan âlem, yine yaratıldığı anda yok olmaktadır. O buna "el-halku'l-cedîd" adını verir (Uludağ 1989: 2/360).

Keşif ve şühûd ehli mutasavvıflar, bütün âlemin ve âlemdeki varlıkların böyle bir varoluş ve yokoluş içinde olduğunu söylemektedirler. Hakk'ın isimlerinin tecellîleri neticesinde bu varoluş ve yokoluşlar devâm etmekle berâber, bir tecellî için ne devam ve bekâ ve ne de o tecellînin aynen tekrar vukû bulması vardır. Yâni bir tecellîde devam ve tekrar yoktur. Tecellîde devam ve tekrar olmadığı için de tecellîlerin zuhûr yeri olan varlıkların herbirinde ve tamâmında, yâni bütün mazharlarda ne devam ve ne de aynen tekrar vardır (Tahralı 2002: 21).

İbnü'l-Arabî şöyle der: "Hakk'ın işi tecellî etmek; mevcudun işi ise sürekli başkalaşmaktır" (El-Hakîm 2005: 610).¹³ Âlemde de sürekli başkalaşma söz konusudur, bu nedenle hiçbir hâl devamlı değildir: Darlığın ardından ferahlık, yazın ardından kış, vuslatın ardından ayrılık... Tefekkürle âleme nazar edilmelidir. Bu hâl tefekkür ile idrak edilebilir:

Çabz u bastı kıl tefekkür 'âleminde ol gönül
Faşl-ı sermânın şorı germâ olur 'âlem bu ya
Safvet Efendi
Dil ğam-ı firkatle kim giryân olur 'âlem bu ya
Geh dem-i vuşlat ile ħandân olur 'âlem bu ya
Besnili Sıdkî

¹³ "Âlemde tekrarlanan hiçbir şey bulunmadığından herhangi başka bir şeyle aynı olan bir tek şey bile yoktur. Hattâ 'aynı bir şey' gerçekte müteâkib iki anda bile aynı değildir. Aynı addedilen iki şey gerçekte 'aynı' olmayıp bunlar daha çok 'birbirlerine benzeyen' şeylerdir ve hiç kuşkusuz 'birbirlerine benzemek' demek 'birbirlerinden farklı olmak' demektir. Bununla beraber Zât açısından, değil böyle birbirlerine benzeyen şeyler, birbirlerinden çok farklı olan şeyler dahi tek ve aynı bir şeydir" (İzutsu 2005: 149).

Herkese hâlince bir ihsân olur ‘âlem bu ya
Dâ’imâ giryân iken handân olur ‘âlem bu ya
Fatîn
Dehrîde dil şād iken giryân olur ‘âlem bu ya
Gün olur pür-ğam iken şādân olur ‘âlem bu ya
Hüznî
Gâh yârinden olur ‘âşık cüdâ ‘âlem bu ya
Vaqt olur vuşlat bulur eyler şafâ ‘âlem bu ya
Emîn Zıllızâde

Fusûsu’l-Hikem mütercimi Nuri Gencosman, Şuayb Fassi’nın sonunda şöyle demektedir: “Mutlak vücûdun tecellisi olmasaydı âlem de olmazdı. Mutlak vücûd her an tecellî etmekte ve her tecellî derhal zâil olarak yerine yenisi gelmektedir. Bu var ve yok olma arasındaki zaman pek kısa olduğu için tecellî ötekine bitişik gibi görünmekte ve hissedilmektedir. Kur’ân’da buna âit âyetler vardır. ‘Allah her gün bir şe’ndedir’ (Rahmân, 55/29) meâlindeki âyet, tecellîde tekrar olmadığını ve her giden tecellînin yerine onun aynı değil misli geldiğini te’yîd eder. Çünkü tekrar acizden gelir; mislini îcâd etmek ise yeni bir yaratma kudretine delâlet eder” (Muhyiddin-i Arabî 1971: 121 [dipnot nu. 1]).

Âlemde misli olmayan hiçbir şey yoktur, her şeyin bir misli vardır:

*Her kemâl ehline bir hem-tâ olur ‘âlem bu ya
Olmamağ mümkün değil mahzâ olur ‘âlem bu ya
Mişli olmaz şey mi var illâ olur ‘âlem bu ya
Her şecerde çünki bir mîvâ olur ‘âlem bu ya
Olmaz ise sâyesi hem-pâ olur ‘âlem bu ya
Mahvî*

Âlemdeki tecellînin sürekliliğinin idrâkinde olan mevcut hâlin de ebedî olmayacağını bilir, geçmiş ve gelecek endişesinden berî olup ânı yaşar. Zıt gibi görünen hâdiselerin âlemdeki zuhurundan tevhîdi zevk eyler.

Bu nedenle âlemin sevincine de hüznüne de takılmadan zevk almaya bakmak gerekir. Nitekim zevk, hakîkatin tadını almaktır (Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü 2006: 1255-1257) :

řādına nā-řādına bakma cihānıñ zevķe bak
Gāh vaşl-ı yār geh hicrān olur ‘ālem bu ya
Fatīn

Vuşlata elbette ‘ařķ eyler mübeddel firķati
Zevķe bak ey dil bu ğamlar da geķer ‘ālem bu ya
Leylā Hanım

Fāni ālemin zevkine de pek ğüvenmemek gerekir, zira
ğülistān külhān olur bülbüle:

İ‘timād etme ğülistān-ı fenānıñ zevķine
Bir ğün ey bülbüle saña külhān olur ‘ālem bu ya
Besnili Sıdkī

Hakikatte Mutlak Varlık’ın “Bir” olduĝunu bilen ařķ ve irfān
ehlinin nazarında her şey “Bir”in tecellisi olduĝu iķin ālemin lütfu da
kahrı da sevinci de kederi de aynıdır, o her şeyi “Bir”in aynasında
ĝörüp “bir”lemiştir:

Luř u ķahrı bir gelür ķarķıñ ma‘ārif ehline
Zehr ise nūř etdiĝi řahbā olur ‘ālem bu ya
Leylā Hanım

Ķarķdan ķann etmesün hāřircıĝım muĝber raķıķ
Ehl-i ‘ařķa bir gelür řād u keder ‘ālem bu ya
Leylā Hanım

Ķılmazam seng-i melāmetden Nazīf ařlā hāzer
‘Ārife şüretde miķnetdir řafā ‘ālem bu ya
Nazīf şeyh Hasan Dede

- **Kāinat büyük ālem, insan küçük ālemdir.**

Kāinat insanın büyük nüshası, insan ise kāinatın küçük
nüshasıdır (Uludaĝ 2001: 35). Kāinat, insanda dūrülmüřtür; aĝacın
ķekirdekte dūrülü halde bulunuşu gibi (Cebecioĝlu 2005: 48). İnsan
ālemin bütün sırlarına istidatlı olması yönüyle ālemden ayrılır. Bu
özelliĝiyle de insan, ālemin mīzanı olmuştur. İnsan, bir başka

ifâdeyle bir kayıt ve şart olmaksızın insan oluşu bakımından insan, küçük varlığına büyük âlemde yayılmış hakikatleri toplamıştır. Bu nedenle ona küçük âlem (âlem-i sagîr) ve âlemin özeti (muhtasar-ı âlem) adı verilmiştir (El-Hakîm 2005: 49).

Âlemin aslı, kâinât lafzının ma’nâsı (el-Cîlî 2002: 24) âdem, zâhirde âlem-i sagîr, mânâda âlem-i kebîrdir; sûreten insan görünse de onda nice âlemler gizlidir:

‘Ayn-ı ‘âlemden ‘ibâretdir vücûdum Nâ’îlî
Şekl-i âdemde göründüm şüretâ ‘âlem bu ya
Nâ’îlî

D) Âlemi idrâkte şâirlerin tavsiyeleri:

Şiirlerde en çok tavsiye edilen fiiller şunlardır: “seyr et”, “sabr eyle, sabr kıl” ve “hoş gör”. Şâirlerin diğer tavsiyelerini şöyle sıralayabiliriz:

- Gölge ve hayâle benzeyen bu âleme nazar et:

Benziyor zıll ü hayâle et nazar bu ‘âleme
Kimi gelmekte kimi eyler fedâ ‘âlem bu ya
Emrî

- Kimseyi hakir görme:

Kader meçhuldür ve işin sonunda kimin ne olacağı belli değildir. Hakkın ednâ (pek aşağı, âdî) bir kulu mevlâ (efendi, mâlik) olur, âlem böyle bir yerdir.

Görme ahkâr kimseyi cânâ kâder mechûldür
Hakk’ın ednâ bir kulu mevlâ olur ‘âlem bu ya
Safvet Efendi

İltifât et herkese etme haķâretle nigâh
Vaķt olur kim rütbesi a’lâ olur ‘âlem bu ya
Gâlib

Görme mādūnuñda kimse senden ednâ olmasun
Ba’zı ednâ ‘alleme’l-esmâ olur ‘âlem bu ya
Şâdî

Kūşe-i zilletde ednâ gördüğün merd-i faķır
Kışver-i işretde bir sulţân olur ‘âlem bu ya
Besnili Sıdkî

Sâķî-i ‘aşķ sâye-i pîr-i muĝân eyler ‘azîz
Bir faķîr ednâsı dürr-efşân olur ‘âlem bu ya

Mislî

Görme ahkâr kimseyi yek beyza-i nâçizden
Refte refte murğ-ı bî-hem-tâ olur 'âlem bu ya

İsmet

Ey dilâ halkın kimi a'lâ olur âlem bu ya
Sırr-ı Mevlâdır kimi ednâ olur âlem bu ya

İ'tibâr olmaz cihânın rütbe-i bâlâsına
Zîr ü bâlâ pâye ser ser pâ olur âlem bu ya

Rıfat Efendi¹⁴

Zâhirde karınca olan mânâda sultân olabilir:

Cür'asın nûş eyleyen 'uşşâk-ı şeydâ-yı zamân
Zâhirâ mûr ma'nâda sulţân olur 'âlem bu ya

Mislî

Hikmet sırlarını bilen Kays'ı ayıplamaz:

Râz-ı dānāyān-ı hikmet Kays'a ta'n eyler mi hîç
Mest olur hüşyâr olur şeydâ olur 'âlem bu ya

Meşhûrî

- **Herkesin kadrini bil:**

Herkesin kadrin bilüp haqqına eyle i'tibâr
Ba'zı ta'bîr-i muhâl rû'yâ olur 'âlem bu ya

Lutfî

- **Gam çekmeden tahammül eyle:**

Her kime étdim ise cevr-i felekden iştikâ
Dédiler şabr ét bu da bir gün geçer 'âlem bu ya

Abdî

Sabır ile koruk helva, dut yaprağı atlas olur:

Zevk-i vaşla telh-kām-ı hicr irür encām-ı kâr
Şabr ile 'āşık qoruq helvâ olur 'âlem bu ya

Safvet Efendi

¹⁴ bkz. Bilgin, M. Şemsettin (2015), *Adıyamanlı Divan Şairleri ve Şiirleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 55.

Şabr kıl her işde hadd eyle ki ol tuğ yaprağı
Bir çiçekli atlas-ı dībā olur ‘âlem bu ya

Mahvî

Bâğ-ı ümmîdi şitâda nâfile geşt eyleme
Şabr ile berg-i semen kemhâ olur ‘âlem bu ya

Hıfzî

Cümlesi şabra tevaqquf eylemişdir zâhidâ
Şabr edersen ħām koric ħelvâ olur ‘âlem bu ya

Rızâ

Gün doğmadan neler doğar:

Leyle-i hicr ü firâka kıl taħammül çekme ğam
Toğmadan gün baķ neler peydâ olur ‘âlem bu ya

Gâlib

Elbette her zorluğun ardından bir kolaylık vardır:

‘Usr ü yüsra kıl tefekkür rûz u şeb zevķinde ol
Gündüz olur leyle-i zulmâ olur ‘âlem bu ya

Gâlib

Mâder-i gerdündan gün toğmadan çok şey toğar
Leyletü'l-ħublâ demişler hey baba ‘âlem bu ya

Lebîb

Mihnet; sıkıntı, keder ile sevinç ikiz kardeş gibidir. Her gece yarına, ertesi güne gebedir:

Mihnet ü şadî-i devrân tevâmândır fi'l-meşel
Her gece âbisten-i ferdâ olur ‘âlem bu ya

Fehmî

- **Geçmişten geç, müstakbeli hayal eyleme:**

Geç geçenden eyleme müstakbeli yâ hû hayâl
Gör neler olmuş neler ħâlâ olur ‘âlem bu ya

Safvet Efendi

- **Müstakbele dair bir iddiada bulunma:**

Hoş görüp kimseyle kılma iddi‘â müstakbeli
Bu maķâm hoş görene dānâ olur ‘âlem bu ya

Lutfî

- **Bir işin evvelini geç sonuna bak:**

Bir işin geç evvelin encâmına eyle nazâr
Bir gün olur bir daği ferdâ olur ‘âlem bu ya
Mahvî

- **Sırlar aynasını dostuna açma, belki bir suret ile düşman olur:**

Keşf-i mir’ât-i serâ’ir eyleme aḥbâba da
Belki bir şüret ile a’dâ olur ‘âlem bu ya
Safvet Efendi

Düşmeninî koy kıabil ise açma dosta râzıñı
Fâş olur sırrıñ özün rüsvâ olur ‘âlem bu ya
Mahvî

Her maḥabbet êtdiğın eşḥâşa êtme keşf-i sır
Kimi ṭannâz kimi ehl-i râz olur ‘âlem bu ya
Fâzıl Bosnevî

İnkılâb eyler ṭabâyi’ çün ‘anâşır muḥtelif
Dost iken ‘âlem saña düşmân olur ‘âlem bu ya
Hüznî

- **Alçak kimseye onurunu sarsacak kadar çok yalvarma:**

Âb-ı rüyun dökme her naḥl-i pelîdiñ pâyine
Mîve-i maṭlab yâ olmaz yâ olur ‘âlem bu ya
Safvet Efendi

- **Hiçbir zaman ümidini kaybetme:**

Şimdi gönlüm mürde oldıysa rakîb-i şümdan
Bir gün ‘avn-i yâr ile ihyâ olur ‘âlem bu ya
Leylâ Hanım

Nâ-ümîd olmam Türâbî vuşlat-ı dildârdan
Raḥm êder bu ṭâli’im bir gün güler ‘âlem bu ya
Türâbî

Murâdın bugün olmazsa yarın olur bilinmez:

‘Âkılân êtmez ṭarîk-ı kâm-cüyîde şitâb
Maṭlab olmazsa bugün ferdâ olur ‘âlem bu ya

Böyledir kânûn-ı ḥikmet mümkinâtdan tâ ezel
Kimisi olmuş kimi ḥâlâ olur ‘âlem bu ya

Meşhûrî

Ümidin gül bahçesi şimdi perişan ise de bir gün elbet emellerin
goncası açar:

Şahn-ı gülzâr-ı ümîdim şimdi pejmürde ise
Bir gün elbet gonca-i âmâl açar 'âlem bu ya
Cemîl Mahmûd

- **İkbal döşeğinde pek uykuya dalma. Gözünü aç, hâtır gözetle:**

Böyle pek h̃ âbîde olma pister-i iqbâlde
Aç gözün hâtır gözetle cā-be-cā 'âlem bu ya
Lebîb

- **Kimsenin âhını alma:**

Kıymet-i vaşlıĝ bilüp ben kılına eyle sezâ
Alma âhın kimseniĝ ey rûy-ı fer 'âlem bu ya
Cemîl Mahmûd

Âlemde kimsenin ettiĝi kimsenin yanına kalmaz:

Ṭıfl-ı nâzım yanına kalur mı zann eylersiĝ âh
Étdiĝiĝ cevır ü cefâyı belle yaz 'âlem bu ya
Leylâ Hanım

- **Başkasının gamıyla şâd olma:**

Düşmenim şâd olsa da bu çekdiğim bâr-ı ĝama
Ol daĝı bir gün olur benden beter 'âlem bu ya
Leylâ Hanım

Çekdiğim âlâm-ı dehre olmasun şâdân 'adüvv
Ol daĝı olur giriftâr-ı belâ 'âlem bu ya
Ferîde Hanım

- **Makam gururuyla muhabbet yolundan sapma:**

Sapma şeh-râh-ı muhabbetden ĝurûr-ı câh ile
Bir düziye gitmez ol yol dâ'imâ 'âlem bu ya
Lebîb

- **Vefâsızâ gönül verme, pişman olursun:**

Verme dil zinhâr zamânıĝ dil-firîb maĝbûbuna
Bî-vefâyâ dil veren pişmân olur 'âlem bu ya
Hüzni

- **Takdire rıza göster, elden bir Şey gelmez:**

Çäre taqđire rızadan başka elden yok gelür
‘Ädet-i rüz [u] Şeb[i] mehmâ olur ‘âlem bu ya
Şâdî

- **İlâhî takdirin hükmünü gözet, başka sohbete kulak verme:**

Hük-m-i taqđiri gözet güş etme ğayrı sohbeti
Ba‘zı nâ-ħaķķ işde çok da‘vâ olur ‘âlem bu ya
Hıfzî

- **Zamâne insanının yergi ve övgüsüne bakma:**

Bakma kadđ ü medđ-i ebnâ-yı zamâna nîk ü bed
Sen hemân dünyâda işiñi becer ‘âlem bu ya
Abdî

- **Âlemi bâkî sanma, aldanırsın:**

Kim ki bâkî der bu dehri aldanır hem bilmiş ol
Sağa da kıalmaz nihâyet Emriyâ ‘âlem bu ya
Emrî

Âlemdeki güzellikler de bâkî deĝildir:

Gördiğüm ğüsn-i melâĥat Şanma sen bâkî kıalır
Vaķt olur elbet Şolar ğonce-dehân ‘âlem bu ya
Emrî

Sonuç

Klasik Şiir metinlerinin vazgeçilmez âhenk unsurlarından biri olarak redif, Şâirin ilhamını idare ederek yeni bir mânâ âlemine açılmasını saĝlayan yola benzemektedir. Bu yolda ilerleyen Şâirin Őahsî ve içinde bulunduĝu toplumun psikolojisini, muhayyilesinin zenginliĝini aktaran bir târihî belge niteliğindeki rediflere yönelik araştırmaların klasik Türk edebiyatı çalışmalarına sunacaĝı katkı Őüphesizdir. Bu çalışmalar, hem bir Şâirin Őahsında hem de ortak redif kullanıma yönelik olarak geleneğin çizgisinde yer alan Şâirler arasında yapılmak suretiyle çeşitlendirilebilir. Aynı redifin kullanımı kronolojik olarak deĝerlendirildiğinde ise yaşanılan târihî ve siyâsî olayların da tesiriyle psikolojisi, deĝerleri, edebî anlayışı gibi hususiyetleri farklılaşıp Şekillenen bir toplumun resmini ortaya

çıkarmak da mümkün olabilecektir. İşte bu çalışma da bu minvalde yapılacak araştırmalara bir katkı sağlaması niyetiyle kaleme alınmıştır.

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168 numarada kayıtlı *Mecmû'a-i Eş'âr*'ın ilk varaklarında “âlem bu ya” redifli dördü tahmis 11 şiirin yer alması söz konusu redifle ilgili araştırmaya yönelmemizde etkili olmuştur. Mecmûada zikredilen şâirlerin 19. yüzyıl şâirleri olmaları ve *Osmanlı Müellifleri*'nde yer alan bilgiye dayanarak zemin şiirin sahibi olarak kabul ettiğimiz Mustafa Safvet Efendi'nin de bu yüzyıl şâirlerinden olması çalışmamızın yüzyılını sınırlandırmıştır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde 35 şâirin kaleme aldığı beşi tahmis olmak üzere “âlem bu ya” redifli 45 şiir tespit edilmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere tespit ettiğimiz şiirlerden yazma nüshalarına ulaşip çeviri yazıya aktardığımız şiirlere çalışmanın sonunda yer verilmiştir.¹⁵ Bunlar arasında daha önce herhangi bir yerde tam metni yayınlanmayan “âlem bu ya” redifli 13 şiir ilk defa ilim âlemine sunulmuştur. İlmî neşri çeşitli çalışmalarla ortaya konan şiirlerin ise tekrara düşmemek adına tam metni verilmemiş ancak çalışmada ilgili yerlerde atıflarla söz konusu şiirlerden de bahsedilmiştir.

“Âlem bu ya” redifi âşikârdır ki muayyen bir felsefeyi hâizdir. Nitekim insanoğlunun mâcerâsının başlangıç yeri olan âlem, insan için âdemiyet sırrını idrâkte farklı güzergâhları içinde barındıran bir imtihan yeridir. Bir “hâb u hayâl” olarak da tasavvur edilen ve renklerine kanmamak gerektiği birçok fem-i muhsin tarafından da dile getirilen âlemin sırlarının idrâki âdemin kendi özünü bilmesinde en önemli hususlardan biridir. Klasik Türk şiirinde en çok kullanılan mazmunlardan biri olan âlem kelimesinin anlam dünyasının genişliği, zenginliği ve şâirin muhayyilesini farklı açılımlara sevk etmesinin şâirlerin “âlem bu ya” redifine teveccüh göstermesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz şâirler arasında söz konusu redifle en fazla şiir kaleme alan şâir, dört gazelle Murâd Emrî Efendi'dir. Beyit sayısı açısından gazellere baktığımızda en kısa 4

¹⁵ İlmî neşri kitap veya tez çalışması ile ortaya konan bu şiirlerde gözden kaçan bazı okuma hatalarının olması, bazı şiirlerdeki nüshalara göre farklı kelime kullanımları bizi şiirleri yeniden okumaya ve mukayeseli olarak nüsha farklarını aktarmaya sevk etmiştir.

beyitlik gazel, Murâd Emrî Efendi tarafından; en uzun 13 beyitlik gazeller ise Besnili Sıdkî ve Mislî tarafından kaleme alınmıştır. Gazellerin hepsinde ortak vezin Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün'dür. Redif ise "olur âlem bu ya" veyâhut "âlem bu ya" şeklindedir. Kafiye de farklılık görülmektedir ve kafiye olan sesler şunlardır: "-â", "- âd", "-âl", "-ân", "- âr", "-âz", "-er", "-ür".

Bu çalışmada makale hacmini aşmamak için tespit edilen kırk beş şiirdeki şekil ve muhtevâ husûsiyetlerine, redifin sağladığı muhteva birlikteliği çerçevesinde şâirlerin âleme bakışlarındaki ortak ve benzer söylemlere, telkin ve tavsiyelere yer verilmiştir. Muhtevaya yönelik araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Âlemin her an tecellîye mazhar olup bir kararda durmaması hakikatine istinaden şâir, beyitte ifâde ettiği hâlin de değişeceğine olan ümidini "âlem bu ya" redifi mihverinde dile getirmeye çalışmıştır.

Bir gölge oyunu olan bu hayat sahnesinin perdesine yansıyan sûretlerin, şekillerin de tıpkı âlemdeki her eşyâda, varlıkta olduğu gibi bir tebdile; değişim ve dönüşüme uğraması mukadderdir. Şâir bu hakikat ilmine vâkıf olduğundan âlemin ne şâdiyla şadân ne gamıyla gamgîndir. O yalnızca olabileceklerin ihtimalini bilerek âlemi seyretmekte, ânı yaşamayı tecrübe etmektedir. Zira âlemin hakikatini idrâk eden şâir, bu bakış açısıyla âlemi olduğu gibi kabul etmekte ve bu kabullenişte onun ruh âlemindeki "havf u recâ" hâlinin tezâhürü de görülmektedir.

"Her kemâlin bir zevâli, her zevâlin bir kemâli vardır" düsturunca âlemdeki bu tebeddülât, değişim insanın hiçbir hâlden emin olmaması gerektiğini de hissettirmektedir. Belki bu durum insânî zaafardan kibrin de önüne perde çekmekte, her şeye gücü yeten ve her şeyin O'nun emrinde olduğu Mutlak Varlık'ın rabbaniyeti, izzeti karşısında kulun abdiyyet ve acziyetine de işâret etmektedir.

Genel bir değerlendirme yaptığımızda gazellerde en başta vezin ve redif kullanımındaki ortaklık olmak üzere kafiye'deki yer yer benzerlikler, kelime kadrosu ve buna bağlı olarak muhteva birlikteliği, aynı mevzûnun müşterek bir dil ve üslup ahengi ile ifâde edilmesi aynı gelenekten beslenen şâirlerin kesiştiği noktalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şâirlerin hayal dünyasının zenginliği, şiir söylemedeki kudretleri, beslendikleri İslâm ve tasavvuf

geleneğindeki bakış, onların söz söyleme, düşüncelerini kaleme almadaki maharetleriyle mısralara aksetmiştir. Tespit etmeye ve değerlendirmeye çalıştığımız şiirler âhenk ve mânânun redif ekseninde bir mâhiyet kazandığını, redifin şiirdeki rolünün önemini ortaya koymaktadır.

“Âlem bu ya” Redifli Şiirler

Tespit ettiğimiz “âlem bu ya” redifli şiirleri sıralarken Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168 numarada kayıtlı Mecmû’a-i Eş’âr’daki sıralama esas alınmakla birlikte ilgili mecmûanın dışındaki şiirlerde nazire, tahmis olanları birbirinin ardından diğerlerini ise şâirlerin vefat tarihleri göz önüne alınarak kronolojik olarak sıralanmıştır.

Safvet (Mustafa Safvet Efendi) (v. 1283/1866-67)¹⁶

- 1 Her zamân bir Vâmık u ‘Azrâ olur ‘âlem bu ya
Nev-be-nev efsâneler peydâ olur ‘âlem bu ya

¹⁶ Mustafa Safvet Efendi’nin gazelini şu eserlerden tespit ettik:

İbnü’l-Emîn Mahmûd Kemâl (1331), *Kemâlîi’s-Safve*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazma, Nu. 92, 27^b-28^a.

Dâvud Faîd (1271), *Tezkire-i Hâtimetü’l-Eş’âr*, Selimiye Kütüphanesi, Selimiye Basmalar, Nu. 1948, İstihkâm Alayları Litoğrafya Destgâhı, 241-242.

[M1] *Mecmû’a-i Eş’âr*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168, 1^b.

[M2] *Mecmû’a-i Eş’âr*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2860, 39^a. [Bu mecmûa bir yüksek lisans çalışması ile tanıtılmıştır. bkz. Karadağ, Selman (2011), *Millî Kütüphane 2860 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 47-48.]

[M3] *Mecmû’a*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Mustafa Con A 647, 56^b. İnciroğlu, Yunus (2018), *XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası (v.:1b-100b) (İnceleme-Metin Çeviri Yazısı-İndeks)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 64-66.

Gazeli aktarıken İbnülemin Mahmud Kemâl’in Mustafa Safvet Efendi hakkında *Fatîd Tezkiresi*’ndeki birkaç satırlık bilgiyi çok ileri götüren ve mevcuda yeni bilgiler ilâve eden [Akün 2000: 21/258.] *Kemâlîi’s-Safve*’sini esas aldık. [*Kemâlîi’s-Safve*’de “Bu gazel, Tezkire-i Faîd’de mündericidir.” dipnot kaydı yer almaktadır.] Diğer eserlerdeki kelime farklarını dipnotlarda belirttik.

- 2 Kābz u¹⁷ baştı kıl tefekkür ‘āleminde ol¹⁸ gönül
Faşl-ı sermānuş şorı germā olur ‘ālem bu ya
- 3 Görme aḥkar kimseyi cānā kader mechūldür
Ḥaqq’ıñ ednā bir ḡulı¹⁹ mevlā olur ‘ālem bu ya²⁰
- 4 Zevḡ-i vaşla telḡ-kām-ı hicr érer²¹ encām-ı²² kār
Şabr ile ‘āşık ḡoruk ḡelvā olur ‘ālem bu ya
- 5 Geç geçenden eyleme müstaḡbeli yā hū ḡayāl
Baḡ²³ neler olmuş neler ḡālā olur ‘ālem bu ya
- 6 Al civānlık ‘āleminde²⁴ āhımı²⁵ ey bī-vefā
Vaḡtı ile başıḡa sevdā olur ‘ālem bu ya²⁶
- 7 Keşf-i mir’āt-i²⁷ serā’ir²⁸ eyleme aḡbāba da²⁹
Belki bir şūret ile a’dā olur ‘ālem bu ya
- 8 Āb-ı rüyuy³⁰ dökme her naḡl-i pelīdiñ pāyine
Mīve-i maḡlab yā olmaz yā olur ‘ālem bu ya³¹

¹⁷ Kābz u: Kābzı [M2], 39^a.

¹⁸ ol: ey [M1], 1^b; İnciroḡlu 2018: 65.

¹⁹ bir ḡulı: bendesi [M3], 56^b.

²⁰ Bu beyit [M1]’de yer almamaktadır.

²¹ irür: éder [M1], 1^b; [M3], 56^b; olur [M2], 39^a.

²² encām-ı: hengām-ı [M2], 39^a.

²³ Baḡ: Gör [M1], 1^b; [M3], 56^b.

²⁴ ‘āleminde: ‘āleminde İnciroḡlu 2018: 65.

²⁵ āhımı: āhı sen [M2], 39^a.

²⁶ Bu beyit [M1]’de yer almamaktadır.

²⁷ mir’āt-i: esrār-ı [M1], 1^b.

²⁸ serā’ir: ser-ā-ser [M2], 39^a.

²⁹ aḡbāba da: aḡbābıḡa [M1], 1^b.

Bu beyit, [M1]’de 8. beyittir.

³⁰ Āb-ı rüyuy: Āb-ı rüyı [M3], 56^b.

³¹ Bu beyit [M1]’de 7. beyittir.

- 9 Şorma sâkî mâcerâ-yı ‘âlem-i³² âbî bağa
Kaṭresin naḳl eylesem deryâ olur ‘âlem bu ya³³
- 10 Kaçma tâbûr-ı maḥabbetden yeriñde râḫat ol
Zevḳiñe baḳ şulḫ olur ğavgâ olur ‘âlem bu ya³⁴
- 11 Hâk-i Mevlânâ’yı Şafvet sürme-i çeşm eyleyen
On sekiz biñ ‘âlemi bînâ olur ‘âlem bu ya³⁵

Gâlib(Abdulhalîm Gâlib) (v. 1293/1876)³⁶

³² ‘âlem-i: kışsa-i [M1],^{1b}.

³³ Bu beyit, [M1]’de 6. beyittir.

³⁴ Bu beyit [M1]’de yer almamaktadır.

³⁵ İbnülemin, “Şafvet’iñ ekşer eş’arını ḫâvî olduğunu yukarıda söylediğim bir mecmû’ada bu gazeliñ nazîre-i hezliyyesi de varsa da Şafvet’e â’id olup olmadığına ḫükm edemedim.” diyerek ondan birkaç beyt aktarır:

1 Her müderris bekleyüp monlâ olur ‘âlem bu ya
Eskidikçe ḫuds olur şebâ olur ‘âlem bu ya

2 Eyleyince âh infâz-ı ḫazâsın Hâḳ murâd
‘Akli var zann etdigiñ şeydâ olur ‘âlem bu ya

3 Refte refte rütbesi artar kişiniñ ey püser
Ṭıfl iken bâliḡ olur baba olur ‘âlem bu ya

4 Ehl-i neş’e olmaḳ istersenñ ṭayan çevre gözüm
Baḳ şıkdıḳça üzüm şahbâ olur ‘âlem bu ya

5 Gir niżâma ey yigit ‘asker olup ta’lîm eden
Biñbaşı mîr-i alay paşa olur ‘âlem bu ya [bkz. İbnü’l-Emîn Mahmûd Kemâl (1331), *Kemâlîü’s-Safve*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazma, Nu. 92, 28^a-28^b.]

³⁶ Gâlib’in bu gazeli bilinen tek eseri *Mutâyebât-ı Türkiyye*’de yer almamaktadır. bkz. Abdulhalîm Galib, *Mutâyebât-ı Türkiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı, Nu. 03432; Galip Paşa (2007), *Mutayebat-ı Türkiyye Türkçe Eğlencelikler*, Yay. Haz. Filiz Bingölçe, Ankara: AltÜst Yayınları.

Abdulhalîm Gâlib Paşa’nın gazelini şu eserlerden tespit ettik:

Fatîn, Dâvud (1271), *Tezkire-i Hâtîmetü’l-Eş’âr*, Selimiye Basmalar, Nu. 1948, İstihkâm Alayları Litoğrafya Destgâhı, 312.

[M1] *Mecmû’a-i Eş’âr*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168, 1^b

[M2] *Mecmû’a-i Eş’âr*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 25231, 2^b

- 1 Dā'imā bir Qays bir Leylā olur 'ālem bu ya
Bir güle biñ bülbül-i şeydā olur 'ālem bu ya
- 2 İltifāt et herkese etme haķāretle niġāh³⁷
Vaķt olur kim rütbesi³⁸ a'lā olur 'ālem bu ya
- 3 Leyle-i³⁹ hicr ü firāķa kıl taħammül çekme ġam
Toġmadan ġün baķ neler peydā olur 'ālem bu ya⁴⁰
- 4 'Usr u yüsřā⁴¹ kıl tefekkür rüz u Şeb zevķinde⁴² ol
Gündüz olur leyle-i zülmā olur 'ālem bu ya
- 5 Bir kılına Rabbim eyler ise tevfiķ-i⁴³ refiķ
Mālik-i dünyā vü mā-fihā olur 'ālem bu ya
- 6 Gerçi bī-berg ü Őemerdir naħl-i ümmīdim veli
Giderek pür-berg ü müsteŐnā olur 'ālem bu ya
- 7 Sikkesi altına Ğālib kim girüp olursa kıl
Maħrem-i esrār-ı Mevlānā olur 'ālem bu ya

Kaya, Şeyma (2019), *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesindeki Hatay 1049 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme, Metin ve MESTAP'a Göre Tasnifi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 218-219.

Gazeli aktarıırken *Fatīm Tezkiresi'*nin esas aldık. Diġer eserlerdeki kelime farklarını dipnotlarda belirttik.

³⁷ niġāh: naķar [M1], 1^b; Kaya 2019: 218.

³⁸ rütbesi: rütbe-i [M1], 1^b

³⁹ Leyle-i: Vaşıdan [M1], 1^b

⁴⁰ [M2]'de 2. ve 3. beyitlerin yerleri farklıdır.

⁴¹ 'Usr u yüsřā: 'Usri yüsřā [M1], 1^b فَانَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا [Demek ki zorlukla beraber bir kolaylık vardır.] Kur'ân-ı Kerīm, İnřirāh, 94/5. āyet-i kerīmeden iktibas yapılmıştır.

⁴² rüz u Şeb zevķinde: dā'imā düfekde [M2], 2^b.

⁴³ tevfiķ-i: tevfiķin Kaya 2019: 218.

Leylâ Hanım (v. 1264/1848)’ın Gâlib’in Gazeline Nazîresi⁴⁴

- 1 Gâh ‘âşık merd-i bî-pervâ olur ‘âlem bu ya
Gâh olur kim târik-i dünyâ olur ‘âlem bu ya
- 2 Luţf u kahrı bir gelür çarhıñ ma‘ârif ehline
Zehr ise nûş êtdiđi şahbâ olur ‘âlem bu ya
- 3 Dil çerâğ olmuş iken bezminde sâkî hem-çü mûm
Şimdi kârıñ nâz u istignâ olur ‘âlem bu ya
- 4 Vaz’-ı küstâhânemi ‘ayb étme kûy-ı yârda
Vaşla dâ’ir dilde bir hulyâ olur ‘âlem bu ya
- 5 Şimdi göñlüm mürde oldıysa raķib-i şûmdan
Bir gün ‘avn-i yâr ile ihyâ olur ‘âlem bu ya
- 6 Yoksa Leylâ Gâlib’i tanzîre şimdi kudretiñ
Hâme bir gün bülbül-i güyâ olur ‘âlem bu ya
- 7 Hânkâh-ı Mevlevî’de çekme ğam gerdündan
Dest-giriñ Hâzret-i Monlâ olur ‘âlem bu ya

Mislî (İsmail Hakkı Mevlevî) (v. 1286/1869)’nin Leylâ Hanım’ın Gazeline Tahmîsi⁴⁵

Tahmîs-i Ğazel-i Leylâ Hanım el-Meşhûr[e] Şâhib[et]i’ d-Dîvân Raĥmetullâhi ‘Aleyh

- 1 Sâlik-i ‘aşkıñ demi ‘İsâ olur ‘âlem bu ya
Ba’zı rehde şaĥş-ı nâ-bînâ olur ‘âlem bu ya
Bâğ-ı ma’nâda ‘aceb ‘Anķâ olur ‘âlem bu ya

⁴⁴ Leylâ Hâmîd, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İbnülemin Koleksiyonu, Nu. 3147, 25^a.

⁴⁵ İsmail Hakkı Mevlevî, *Dîvân-ı Mislî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazma, Nu. 00318, 28^a-29^a (54-56); Arvas, Fuat Asım (2010), *Seyyid İsmail Hakkı (Mislî) Dîvânı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 67-68.

- Gāh ‘āşık merd-i bî-pervā olur ‘ālem bu ya*
Gāh olur kim tārik-i dünyā olur ‘ālem bu ya
- 2 *Zann ile vākıf olunmaz ‘āşıkıñ ahvāline*
Zāhidıñ yek zerre şıgmaz bu serā’ir ‘aqlına
Şüret-i hālîñ görüp de açma ağzın dahline
Lutf [u] kahrı bir gelür çarhıñ ma‘ārif ehline
Zehr ise nüş êtdiği şahbā olur ‘ālem bu ya
- 3 *Taht-ı dilde pādişāhım Hāzret-i Monlā-yı Rüm*
Sāyesinde eyleriz her dü cihān içre hüküm
Mümkire nisbet şebān rüz çalarız deff [ü] kudüm
Dil çerāğ olmuş iken bezmiñde sāķi hem-çü müm
Şimdi kāriñ nāz u istiğnā olur ‘ālem bu ya
- 4 *Ol putuñ hep nüktesi şimdi bütün eş‘arda*
Cān u dil sermest [ü] hayrān cür‘a-i esrārda
Hāzret-i Hünkār’a oldum tā ezel ikrārda
Vaz‘-ı küstāhānemi ‘ayb êtme kūy-ı yārda
Vaşla dā’ir dilde bir hulyā olur ‘ālem bu ya
- 5 *Egri dil olmaz haberdār emr-i kāf [u] nūn⁴⁶dan*
Āşinā-yı Hāķķ olur mı bî-naşib bu nürdan
Neş‘e-yāb olur mı bundan sırr-ı bu mechülден
Şimdi göñlüm mürde oldıysa rakīb-i şūmdan
Bir gün ‘avn-i yār ile ihyā olur ‘ālem bu ya
- 6 *Münkiri idlāle şaldı Mişliyā hep şüretin*
Ehl-i ‘irfān meclisinde oldı dā’im şöhretin
Bülbül-i Monlā-yı Rümsın artdı derd-i hasretin
Yohsa Leylā Ğālib’i tanzīre şimdi kudretin
Hāme bir gün bülbül-i güyā olur ‘ālem bu ya

⁴⁶ “Kāf u nūn” olarak mazmunlaşan kelime ilâhî bir emir ve kelâm olan “kūn”dür ve “ol” anlamına gelir (Ceylan 1997: 142). Allah, bir şeyi yaratmak isterse ona yalnız “kūn (ol)” der ve o da hemen olur. (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; En‘âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü‘min, 40/68) (Yılmaz 1992: 89).

- 7 Eyerim ta‘lîm-i ‘aşkı leyl [ü] rûz Mecnûn’dan
Sözlerimin nazm[ı] her bir gevher-i meknûndan
Neş’e gelmez tab’a zerre ‘akl-ı Eflâţun’dan
Hânķāh-ı Mevlevî’de çekme ğam gerdündan
Dest-gîriş Hâzret-i Monlâ olur ‘âlem bu ya

**Bahâr-zâde Ferîde Hanım (v. 1321/1903)’ın Leylâ Hanım’ın
Gazeline Nazîresi⁴⁷**

“Şâ’ire-i Merhûme Leylâ Hanımın Ğazeline Nazîre”

- 1 Gâh dilber cevri éder gâhî vefâ ‘âlem bu ya
Âşinâlar yad olur yad âşinâ ‘âlem bu ya
- 2 Luţfına mesrûr olma kıhrına aşlâ melûl
Ber-ķarâr olmaz bilürsiş ey dilâ ‘âlem bu ya
- 3 Mest-i nâzım pek de maĝrûr olma ħüsn ü ânıya
Sen de ben gibi olursış mübtelâ ‘âlem bu ya
- 4 Çekdiğim âlâm-ı dehre olmasun şādân ‘adüvv
Ol daĝı olur giriftâr-ı belâ ‘âlem bu ya
- 5 Olamazsam peyrevi merhûme Leylâ’nın çi ğam
Tab’ıma bir gün gele ‘avn-i Hüdâ ‘âlem bu ya
- 6 Bu Ferîde âsitân-ı Pîr’e kıldı intisâb
Dest-gîridir anış Şa’bân Baba ‘âlem bu ya

Mahvî (v. ?/19.yy)⁴⁸

- 1 Herkesiş taķdîr[i] bir gûnâ olur ‘âlem bu ya
Ba’zî devletlü kimi ednâ olur ‘âlem bu ya

⁴⁷ Ferîde Hanım, *Eş’âr*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 436, 20; Çaĝlayan, Bünyamin (2006) (Haz.), *Baharzâde Ferîde Hanım Divanı*, Ankara: Çaĝhan Ofset Matbaacılık Ltd. Şti, 76.

⁴⁸ “Ğazel-i Mahvî der-İnebolı” *Mecmû’a-i Eş’âr*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168, 2^a.

- 2 Bir işin geç evvelin encāmına eyle nazār
Bir gūn olur bir dađı ferdā olur ‘ālem bu ya
- 3 Şabr kıl her işde ĥadd eyle ki ol tuğ yaprağı
Bir iekli ağlas-ı dībā olur ‘ālem bu ya
- 4 Geç mūrūr tmif iři fikr ũ hayāl tme Őakın
Nice bī-ma’nā nizā’ ed’ā olur ‘ālem bu ya
- 5 Bir sōzi mađbūl olunmaz bir mađalle açma kim
Belki sōz mađbūl-i nā-melcā olur ‘ālem bu ya
- 6 Dūřmenin koy kābil ise ama dosta rāzııı
Fāř olur sırrııı zūıı rūs vā olur ‘ālem bu ya
- 7 Ĥākim-i ‘ařka varup her kim der Mađvī vūcūd
Ĥūccet-i sevdāsı pūr-imzā olur ‘ālem bu ya

Muğammes-i Ėazel-i Mađvī Tahmīs-i Őādī⁴⁹

- 1 *Herkesin tađdır[i] bir gūnā olur ‘ālem bu ya*
Rāzı-ı tağdır olan dānā olur ‘ālem bu ya
Mā’il-i Leylā dil-i Őeydā olur ‘ālem bu ya
Geri Őeydā ĥāl-i bī-pervā olur ‘ālem bu ya
Kimi devletlū kimi ednā olur ‘ālem bu ya
- 2 *Bir işin ge evvelin encāmına eyle nazār*
Ĥandelikte ‘ālemin ālāmına eyle nazār
Āline aldanma dehrin dāmına eyle nazār
Őeř-cihātda ‘ārifin ibrāmına eyle nazār
Bir gūn olur bir dađı ferdā olur ‘ālem bu ya
- 3 *Şabr kıl her işde Şabr eyle ki ol tuğ yaprağı*
Nev-bahār iledir anıı zīneti ĥūsn-i bāđı
Fırşat eyyāmında geti vuşlatıı cānā ağı
Reng-i al elvān-ı ser-sebze boyanmışken ağı

⁴⁹ *Mecmū’a-i Eř’ār*, Milli Kūtūphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168, 4a.

Bir çiçekli atlas-ı dîbâ olur ‘âlem bu ya

- 4 *Geç mürür etmiş işi fikr ü hayâl etme şakın
İntizâr-ı düşmeni üstüne mâl etme şakın
Dostuğa dostum cihânda aślâ âl etme şakın
Hâşılı dünyâda bir şey’i melâl etme şakın
Nice bî-ma‘nâ nizâ’ ed’â olur ‘âlem bu ya*
- 5 *Bir sözi maqbûl olunmaz bir maħalle açma kim
Şorilursa muķtezâ-yı haķķını etme ketim
Herkes ile eyle ülfet toslığı tıtma kadîm
Dostı düşmândan ayır cânım efendim sen begim
Belki söz maqbûl-i nâ-melcâ olur ‘âlem bu ya*
- 6 *Düşmeniñ koy kâbil ise açma dosta râzıyı
Söyleme neş’e şafâ encâma bezm-i sâzıyı
Devlet-i hüsünüde haţt-ıla bilüp efrâzıyı
Her huşuşda tıtalmaz isenñ sen hafı i‘mâzıyı
Fâş olur sırrıñ özüñ rüsvâ olur ‘âlem bu ya*
- 7 *Hâkim-i ‘aşka varup her kim eder Maħvî vüçüd
Şâbit-i da‘vâ olur her ne der ise hod-be-hod
Var ise bildiklerinñ bu bâbda sen Şâdî unud
Kâtib-i levh-i kalem her ne yazar bulmuş şühüd
Hüccet-i sevdâsı pür-imzâ olur ‘âlem bu ya*

Şâdî (v. ?/19. yy)⁵⁰

- 1 *Her kemâl ehline bir hem-tâ olur ‘âlem bu ya
Olmaz ise sâyesi hem-pâ olur ‘âlem bu ya*
- 2 *Kimse bilmez ‘ârifân ‘irfân ile erse göge
Câhilânı câh ile dâna olur ‘âlem bu ya*
- 3 *Em birine dâver-i pür-ħâzık-ı dehr ba‘zına
Zehr-i mârî mün‘im-i kimyâ olur ‘âlem bu ya*

⁵⁰ “Gazel-i Şâdî” *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168, 2a.

- 4 Țalı'i her kimseniñ kendüye olmaz yāveri
Gāh kim devr-i ħamel delvā olur 'ālem bu ya
- 5 Görme mādūnuñda kimse senden ednā olmasun
Ba'zı ednā 'allemel-esmā⁵¹ olur 'ālem bu ya
- 6 Çäre taqdire rızādan başka elden yok gelür
'Ādet-i rüz [u] ŧeb[i] mehmā olur 'ālem bu ya
- 7 Hākim-i Dārā-yı dehrin 'azl-i naŧşın gözleme
Ba'zı erķām zam iken minhā olur 'ālem bu ya
- 8 Őādiyā mahv-ı vücūd eden țarık-ı Hāk'da⁵²
Dü cihānda bil ki müsteŧnā olur 'ālem bu ya

Ġazel-i Őādī Taħmīs-i Maħvī⁵³

- 1 *Her kemāl ehline bir hem-tā olur 'ālem bu ya*
Olmamaķ mümkin degil mahzā olur 'ālem bu ya
Mişli olmaz ŧey mi var illā olur 'ālem bu ya
Her ŧecerde çünki bir mīvā olur 'ālem bu ya
Olmaz ise sāyesi hem-pā olur 'ālem bu ya
- 2 *Țalı'i her kimseniñ kendüye olmaz yāveri*
Def' olunmaz emr-i Hāk Hızır olsa anıñ rehberi
Emr-i Hākda sa'd[a] dāħil olmadıķça aħteri
Țalı'in olsa bu dehrin bir vezir-i dāveri
Gāh kim devr-i ħamel delvā olur 'ālem bu ya
- 3 *Görme mādūnuñda kimse senden ednā olmasun*
Bir düşün insān nedir ki başka ma'nā olmasun

⁵¹ 'allemel-esmā: İsimleri öğretti. *وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا*. "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti". Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/31. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/38/31-33-ayet-tefsiri> [E.T. 16.04.2024] Âyet-i kerîmeden iktibas yapılmıştır.

⁵² Kelimenin aslı "Hāk"tır lâkin vezin gereği metindeki yazım esas alınarak "Hāk" okunmuştur.

⁵³ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168, 3^b.

- Kıl tevâzu‘ herkese isterse a‘lâ olmasun
Şöyle ednâ ismi bu ‘âlemde aşlâ olmasun
Ba‘zî ednâ ‘alleme’l-esmâ olur ‘âlem bu ya
- 4 *Kimse bilmez ‘arîfân ‘irfân-ıla erse göge
Olsa meşhûr cân verüp bî-cân-ıla erse göge
Olmayup aqrânı bî-aqrân-ıla erse göge
Çadr[i] dündur ‘arifiñ iz‘ân-ıla erse göge
Câhilânlar câh-ıla dâñā olur ‘âlem bu ya*
- 5 *Em birine dâver-i pür-dârâ-yı dehr ba‘zına
Gizlidir luţfı derûnında o qahrıñ ba‘zına
Çok mazarrat hâli var sevdâ-yı qahrıñ ba‘zına
Semi kimyâ-veş olur ‘âlemde zehrıñ ba‘zına
Zehr-i mârî mün‘im-i kimyâ olur ‘âlem bu ya*
- 6 *Çâre taqdîre rızâdan başka elden yoğ gelür
Lâ-cerem emr-i Hudâdan başka elden yoğ gelür
Dergeh-i Hâk‘a du‘âdan başka elden yoğ gelür
Vüs‘atin bezl ü hebâdan başka elden yoğ gelür
‘Âdeti rûz [u] şeb-i mehmâ olur ‘âlem bu ya*
- 7 *Hâkim-i Dârâ-yı dehrıñ ‘azl-i naşşın gözleme
Verme ‘ömrin öyle bed-endîşe hâl-i mübheme
Şâh olur ednâ kişi fikr eyle hâl-i ‘âleme
‘Azl-i naşşı çünki teşbîh eylemişler erkâma
Ba‘zî erkâm zam iken minhâ olur ‘âlem bu ya*
- 8 *Şâdiyâ mahv-ı vücûd eden tarîk-ı Hâk‘da⁵⁴
Gözlesün bir ehl-i Hâk‘ ancak refîk-i Hâk‘da
Er gerek ihrâk ola ey dil harîk-i Hâk‘da
Bulınanlar Maḥviyâ hükmi-i nemîk-i Hâk‘da
Dü cihânda bil ki müsteşnâ olur ‘âlem bu ya*

⁵⁴ Kelimenin aslı “Hâk”tır lâkin vezin gereği metindeki yazım esas alınarak “Hâk” okunmuştur.

Lutfî (Çörekçizâde Lutfî) (v. 1299/1881)⁵⁵

- 1 Ba'zî âdem yâr ile a'dâ olur 'âlem bu ya
Yâr [u] a'dâ lahmike lahmâ⁵⁶ olur 'âlem bu ya
- 2 Âb-ı rüyuyla bozulmaz çünkü taqdîr-i ezel
Gâh meşâlih gâh kim şekvâ olur 'âlem bu ya
- 3 Herkesin qâdrin bilüp haqqına eyle i'tibâr
Ba'zî ta'bîr-i muhâl rü'yâ olur 'âlem bu ya
- 4 Hoş görüp kimseyle kılma iddi'â müstağbeli
Bu maqâm hoş görene dânâ olur 'âlem bu ya
- 5 Deme cânâ âb[1] âteşle barışdırmağ muhâl
İmtizâc-ı mâcerâ hâlâ olur 'âlem bu ya
- 6 Bir kişinin dâd-ı Hâk mazhar düşünce sırrına
Kevkeb-i 'ağreb iken zehrâ olur 'âlem bu ya
- 7 Sırr-ı Mevlânâ'da irşâd olmağa sen Luţfiyâ
Gir bu dergâh[da] kişi pîrâ olur 'âlem bu ya

Ġazel-i Luţfî Tahmîs-i Hıfzî⁵⁷

- 1 *Ba'zî âdem yâr ile a'dâ olur 'âlem bu ya*
Ger[ek] a'dâ zehr-ile mâlâ olur 'âlem bu ya
Tıfl-ı 'asra meyl eden bâlâ olur 'âlem bu ya
Sırrına er bu sözün cânâ olur 'âlem bu ya
Yâr [u] a'dâ lahmike lahmâ olur 'âlem bu ya

⁵⁵ "Ġazel-i Luţfî" *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168, 2^b.

⁵⁶ Kaynaklarda "lahmike lahmi" "eti etimdir" şeklinde geçmektedir. Hz. Peygamber'in Hz. Ali hakkında söylediği ifâde edilen sözden alıntılanmıştır. bkz. Bozkurt, Fuat (2005), Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, İstanbul: Kapı Yayınları, 22.

⁵⁷ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168, 3^a.

- 2 *Âb-ı rüyuyla bozulmaz çünkü taqdîr-i ezel
Ëtmiş Allâh anı levhe şöyle taħrîr-i ezel
Kilk-i kudretle kader oldu ki taşvîr-i ezel
Bozamaz emr-i Hakkı bir şüretle tedbîr-i [ezel]
Gâh meşâlih gâh kim şekvâ olur 'âlem bu ya*
- 3 *Hoş görüp kimseyle kılma iddi'â müstakbeli
Şandık-ı tab'ı açup şarf etme nakdin hey deli
Nûr-ı vechinde ne ahsen haţţ-ı taqdîr-i celî
Halk ile uğraşma hoş gör ger olursa kâbili
Bu maķâm hoş görene dânâ olur 'âlem bu ya*
- 4 *Herkesin kadrin biliüp hakkına eyle i'tibâr
Olma süy-ı kaşdına bir kimsenin kaţ'â süvâr
Sırr-ı sırr etmek gibi 'âlemde hiç bir şey mi var
Sen seninle hoş geçin senden yanadır bu şi'âr
Ba'zı ta'bîr-i muhâl rü'yâ olur 'âlem bu ya*
- 5 *Deme cânâ âb[i] âteşle barışdurmak muhâl
Gerçi bu ta'bîr[i] tefsîr eylemek el-hak muhâl
Şuretâ ma'nâ-yı 'aşkıñ ma'nâsı muţlak [muhâl]
Şimdi 'âlemde bu keyfiyetlere elyak muhâl
İmtizâc-ı mâcerâ hâlâ olur 'âlem bu ya*
- 6 *Bir kişinin dâd-ı Hak mazhar düşünce sırrına
Sinesin eyler siper pîr-i muġânın türine
'Âlemin tutmaz semâ'-ı nâ-halef tezvîrine
Hâ'il olmaz kimseye tedbirine taqdîrine
Keveb-i 'akreb iken zehrâ olur 'âlem bu ya*
- 7 *Sırr-ı Mevlânâ'da irşâd olmadıñ sen Lutfiyâ
Girmeden meydân-ı 'aşka sırrına geldi nidâ
Gösterüp bâb-ı velâyetde seni 'aşkıñ saña
Gerçi ma'nâ-yı suhanda pîr olduñ Hıfziyâ
Gir bu dergâhda kişi pîrâ olur 'âlem bu ya*

Hıfzî (v.~/19.yy)⁵⁸

- 1 Herkesiñ sevdâsı bir nev'â olur 'âlem bu ya
Gâh endîşe gehî hulyâ olur 'âlem bu ya
- 2 Hük-m-i taqdîri gözet güş etme gayrı sohbeti
Ba'zı nâ-haqq işde çok da'vâ olur 'âlem bu ya
- 3 Tâli'i kendüye yâver kimseye şunsa 'adüvv
Câm-ı zehri hâlet-i şahbâ olur 'âlem bu ya
- 4 Râm-ı dilber küy-y süflîde olursa 'âşıka
Her nefesde Ka'be-i 'ulyâ olur 'âlem bu ya
- 5 Kudret-i Yezdân'[1] seyr ét zerreden buldı vücüd
Raĥm-ı mâderde cesed peydâ olur 'âlem bu ya
- 6 Bâğ-ı ümmîdi şitâda nâfile geşt eyleme
Şabr ile berg-i semen kemhâ olur 'âlem bu ya
- 7 Nükte-i esrârı gerçi Hıfziyâ fâş etdügin
Rûh-ı Kudsî Meryem-i 'İsâ olur 'âlem bu ya

Ġazel-i Hıfzî Tahmîs-i Luġfî⁵⁹

- 1 *Herkesiñ sevdâsı bir nev'â olur 'âlem bu ya*
Tab'-ı 'âşıq ĥilm olur zorba olur 'âlem bu ya
Ba'zı maĥbûbdan çapağ ibâ olur 'âlem bu ya
Kimi iş cehren kimi ihfâ olur 'âlem bu ya
Gâh endîşe gehî hulyâ olur 'âlem bu ya
- 2 *Hük-m-i taqdîri gözet güş etme gayrı sohbeti*
Emr-i Haqq[a] râzı ol bîhüde etme ülfeti
İltifât ét herkese gül rüyına kıl ĥürmeti

⁵⁸ "Ġazel-i Hıfzî" *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168, 2^b.

⁵⁹ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168, 4^b.

- Anlaşılmaz çekme bār bu dünyāniñ nīk [ü] beti⁶⁰
Ba‘zı nā-ḥaḳḳ işde çoḳ da‘vā olur ‘âlem bu ya
- 3 Ṭālî‘i kendüye yāver kimseye şunsa ‘adüv
Ser-nigün eyler anı ḥaḳ içre olur şerm-rū
Başkadır Ḥaḳ himmeti hep diñleriz yā sū-be-sū
Zehr[i] nüş eyler ise tevfiḳ-i Ḥaḳḳ éderdi şu
Cām-ı zehri ḥālet-i şahbā olur ‘âlem bu ya
- 4 Rām-ı dilber küy-ı süflüde olursa ‘āşıkā
Kimisi görür anı kendüye ṭab‘-ı lāyıkā
Gerçi vuşlat cāna ḳande olsa bunca şādıkā
İster ise hep vīrān hem étmiş olsun sâ‘ikā
Her nefesde Ka‘be-i ‘ulyā olur ‘âlem bu ya
- 5 Ḳudret-i Yezdān’[ı] seyr ét zerreden buldı vüçüd
İns [ü] cin ṭayyār beşer bu sırra olmuşdır şühüd
Kilk-i ḳudret eylemişse ismini levḫe ḳuyüd
Ol demi inzāl olur emr eyleyince ol Vedüd
Raḥm-ı māderde cesed peydā olur ‘âlem bu ya
- 6 Bāğ-ı ümmîdi şitāda nāfile geşt eyleme
Şi‘re ta‘līm ét ḳuzum bīhüde lâfı söyleme
Nüktedān ol düşme öyle boş kelām-ı mübheme
Fikre ḳıl şabr eyleyüp düşürme şi‘riñ maḳdeme
Şabr-ıla berg-i semen kemḫā olur ‘âlem bu ya
- 7 Nükte-i esrārı gerçi Ḥıfziyā fāş étdügin
Dil bu sırr-ı Ḥaḳḳ[ı] hem maḫfice naḳḳāş étdügin
Ehl-i diller birbirin esrār[ı] sırdaş étdügin
Luṭfiyā esrār-ı Ḥaḳḳ’a terk-i cān baş étdügin
Rūḫ-ı Ḳudsī Meryem-i ‘İsā olur ‘âlem bu ya

⁶⁰ “bed” kelimesinden muharref olsa gerektir. Kafiyeye uyarlanmıştır.

Rızâ (v. ?/19. yy)⁶¹

- 1 Ehl-i ‘aşkıñ meskeni şahrâ olur ‘âlem bu ya
Mâl [u] mülki cümle hep yağmâ olur ‘âlem bu ya
- 2 Her dile Hâk vèrmemiřdir vaħdet içre keşreti
Ba’zı keşret vaħdet-i dünyâ olur ‘âlem bu ya
- 3 Cümlesi şabra tevaķķuf eylemişdir zâhidâ
Şabr edersen ħâm koric ħelvâ olur ‘âlem bu ya
- 4 Dâ’imâ evrâd [u] ezkârım semâ’-ı çarĥ-ıla
Gâh izħâr u gehî aħfâ olur ‘âlem bu ya
- 5 Kızlüm-i ‘ilm-i ledünnî cüş edüp yâ Hû diyen
Kaşre iken bir büyük deryâ olur ‘âlem bu ya
- 6 Şun’-ı Mevlâdır ‘azîzim kıl taşavvur zâtıñı
Rûĥ-ı Kuds bî-peder-i ‘İsâ olur ‘âlem bu ya
- 7 Mâcerâ-yı *len terânî*⁶²yi edenler istimâ’
Tūr-ı ‘aşķ-ı âhda Mûsâ olur ‘âlem bu ya
- 8 Güş edenler *irci’*⁶³ emrin berîr-i ġaybdan
Cânını eyler fedâ mevtâ olur ‘âlem bu ya
- 9 Pür-ķuşūr ammâ Rızâ min ġayrı ħaddin söyledim
Belki senden bařķa bir şekvâ olur ‘âlem bu ya

⁶¹ “Ėazel-i Rızâ” *Mecmû’a-i Eş’âr*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168, 3a.

⁶² لَنْ تُرَبِّي “Sen beni asla göremezsin.” Kur’ân-ı Kerîm, A’râf, 7/143. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/A'r%C3%A2f-suresi/1097/143-ayet-tefsiri> [E.T. 16.04.2024].

⁶³ إِزْجَعِي “Dön”. Kur’ân-ı Kerîm, Fecr, 89/28. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Fecr-suresi/6020/27-30-ayet-tefsiri> [E.T. 16.04.2024].

Nazîf (Şeyh Hasan Dede) (v. 1277/1860)⁶⁴

- 1 Her kişi bir güne şa’n eyler başa ‘âlem bu ya
Zu’m eğer mlhidîni ehl-i riyâ ‘âlem bu ya
- 2 Eylerim biş Şekl ile her dem nmâyiş ‘âleme
Kimse bilmez kim nedir bu mâcerâ ‘âlem bu ya
- 3 Geh tenezzül eylerim câyim olur taşte’s-şerâ
Gâh olur zîr-i şudmmde semâ ‘âlem bu ya
- 4 Mncelidir kenz-i nuşkmde nice gevher veli
Gevheri görmez görür şalk ejdehâ ‘âlem bu ya
- 5 Zehr ekersem yâre-i ehl-i dile bulur şifâ
Zehr olur nâdâna ger şılsam devâ ‘âlem bu ya
- 6 Şöyle bir mir’ât-i ‘irfânız bilinmez sırrımız
Herkes e şannıncayız şret-nümâ ‘âlem bu ya
- 7 Kılmazam seng-i melâmetden Nazîf aşlâ şazer
‘Ârife şretde mişnetdir şafâ ‘âlem bu ya

Nâ’ilî (Hâfız Sâlih Nâ’ilî Efendi) (v. 1293/1876-77)⁶⁵
“Nazîre-i Cenâb-ı Nâ’ilî”

- 1 Tâ ezelden oldum ‘âlim âşinâ ‘âlem bu ya
Ėalk-ı ‘âlem şandı biğâne-edâ ‘âlem bu ya

⁶⁴ Nazîf Şeyh Hasan Dede Yenişehirli, *Divân*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1853, 8^a; Karakuş, Gülbeyaz (2013) (Yay. Haz.), *Mevlevî Nazîf Dede Divânçe ve Risâlesi*, İstanbul: Revak Kitabevi, 13-14. *Mecmû’a-i Nezâir*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İbnülemin Koleksiyonu, Nu. 2458, 2^b(3)’de “Ėazel-i Ėazret-i Şeyh Nazîf” başlığıyla Nazîf Dede’ye ait bu Ėazel yer almaktadır.

⁶⁵ *Mecmû’a-i Nezâir*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İbnülemin Koleksiyonu, Nu. 2458, 2^b(3). Nâilî’nin bu Ėazeli *Divânçe*’sinde yer almamaktadır. bkz. Yerli, Zeliha (2021), *Nâ’ilî-yi Cedîd Divânçesi: [İnceleme-Metin-Ėeviri]*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.

- 2 Sīnede şüret-pezīr olmaz nuķūş-ı kâ'ināt
Bir heyülâdır baņa bu mäsivâ 'âlem bu ya
- 3 Gâh olur säyem gibi cismim firâş-ı rüy-ı hâl
Gâh olur zīr-i cenâhımda Hümâ 'âlem bu ya
- 4 Kenz-i lâ-yefnâ-yı 'aşkıım hıç tükenmez gevherim
Bilmem 'âlemde nedir faķr u fenâ 'âlem bu ya
- 5 Tütüyâdır çeşm-i hâķ-bīne ğubâr-ı tıynetim
Dīde-i nādânı ķılmaz rüşenâ 'âlem bu ya
- 6 Mazhar-ı feyż-i tecellī-i Hüdâdır gönlümüz
Herkeseye bir yüzden oldı rü-nümâ 'âlem bu ya
- 7 'Ayn-ı 'âlemden 'ibâretdir vücūdum Nâ'ili
Şekli âdemde göründüm şüretâ 'âlem bu ya

Lebîb (Mehmed Lebîb Efendi) (v. 1284/1867)⁶⁶

- 1 Ehl-i nahvet étmesün pek iddi'â 'âlem bu ya
Muhtemeldir 'aks ola bu müdde'â 'âlem bu ya
- 2 Muğber étme gerd-i âzârıñla mir'ât-ı dili
Başķa şüret gösterir şâyed saņa 'âlem bu ya
- 3 Böyle pek h'âbīde olma pister-i iķbâlde
Aç gözin hâķır gözetle cā-be-cā 'âlem bu ya
- 4 Olsa da bi'l-farz lâf-ı istiķâmet hep dürüst
Sehv de mümkün degil mi ez-ķazâ 'âlem bu ya

⁶⁶ Lebîb Efendi, *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Nu. 01996, 143^b; Arslan, Mehmet (2022) (Haz.), *İstanbulu Lebîb Dîvânı*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 1/275-276.

- 5 Mâder-i gerdündan gün toğmadan çok şey toğar
Leyletü’l-ḥublâ⁶⁷ demişler hey baba ‘âlem bu ya
- 6 Sapma şeh-râh-ı muḥabbetden ğurûr-ı câh ile
Bir düziye gitmez ol yol dâ’imâ ‘âlem bu ya
- 7 Derd-i hicrâna Lebîb eyle taḥammül şimdilik
Bir gün olur râm olur ol mehlikâ ‘âlem bu ya

Fehmî (v. 19. yy ?)⁶⁸

- 1 ‘Aşka dâ’ir cā-be-cā da’vâ olur ‘âlem bu ya
Bir bilinmez müdde‘â peydâ olur ‘âlem bu ya
- 2 Eylemem her bir perî ruḥsâra ğayrı iltifât
Geh niyâz u gâh istiğnâ olur ‘âlem bu ya
- 3 Gerçi hîç inkâr olunmaz şîve-i ḥükm-i kader
Cevr-i devrândan hele şekvâ olur ‘âlem bu ya
- 4 Eşk-i çeşmim ‘âşıkân pek boş yere olmaz revân
Refte refte vâşıl-ı deryâ olur ‘âlem bu ya
- 5 Zâhidin pek de bakılmaz zühdine encâm-ı kâr
Mâ’il-i zevke mey-i ḥamrâ olur ‘âlem bu ya
- 6 ‘Aks-i devr-i cām-ı dehre bakma olma bî-ḥuzûr
Her zamân bir vaz’-ı nâ-ber-câ olur ‘âlem bu ya
- 7 Miḥnet ü şādî-i devrân tevâmândır fi’l-meşel
Her gece âbisten-i ferdâ olur ‘âlem bu ya
- 8 Alma sünbül destiçe dilber görüp reşk etmeden
Perçemi ‘anber gibi büyâ olur ‘âlem bu ya

⁶⁷ *Leyletü’l-óublâ*: yüklü gece.

⁶⁸ *Mecmû’a*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Mustafa Con A 647, 56^b. Yaptığımız araştırmalar, ulaşabildiğimiz Fehmî mahlaslı şâirlere ait divanlardan bu gazelin sahibi Fehmî’nin kimliğini tespit edemedik.

- 9 Köhne taqvīm-i nücūm-ı dehre etmem i'tibār
Neyse aḥkām-ı kader icrā olur 'ālem bu ya
- 10 Fehmiyā muḥtāc-ı feyż-i ma'nevīyim her zamān
Dest-gırım Ḥazret-i Mevlā olur 'ālem bu ya

Mes'ūd (v. 19. yy ?)⁶⁹

- 1 Lāl olur ḥāmem gehī güyā olur 'ālem bu ya
Şād olur dil gāhi[ce] ğam-zā olur 'ālem bu ya
- 2 Bir karar üzre degil ḥayfā ki vaz'-ı çarḥ-ı dūn
Gāh ber-cā gāh nā-ber-cā olur 'ālem bu ya
- 3 Āzmāyiş olmuş-iken ikisi de 'aşq-ıla
Biri Mecnūn birisi Leylā olur 'ālem bu ya
- 4 Defter-i jurnale şıgmaz derd-i 'aşkı söylesem
Ser-güzeştım nüsha-i kübrā olur 'ālem bu ya
- 5 Bir tecellide degil ebnā-yı Ādem baq hele
Kul olur çaker olur Dārā olur 'ālem bu ya

⁶⁹ "Gazel-i Mes'ūd Efendi", *Mecmû'a*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Mustafa Con A 647, 57^a. Kaynaklarda, 19. yüzyılda yaşamış şu vakte kadar kimliği tespit edilen Mes'ūd mahlaslı "Sa'deddin-i Mar'aşı", "Mes'ūdü'l-Mar'aşı" olarak tanınan bir şâiri görmekteyiz. Şâirin bir divanın varlığına dâir kaynaklarda bilginin bulunmamasından, şiirlerinin yer aldığı mecmûalarda da bu gazelin yer almamasından dolayı elimizdeki mevcut mecmûada zikredilen şâirin o olup olmadığı hakkında net bir şey söyleyemiyoruz. bkz. Alıcı, Lütfi (2004), "Tezkirelere Göre Kahraman Maraşlı Divan Şairleri", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/2: 70; Alıcı, Lütfi, "Mes'ūd, Sa'deddin-i Mar'aşı", <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mesud-sadeddini-marasi> [25.10.2023]; Gül, Ayşe Yasemin (2018), *Milli Kütüphane 87 No'lu Şiir Mecmuası (İnceleme-Metnin Çeviri Yazısı-İndeks)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 167-168; Karageçen, Ömer Ali (2019), *XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası (v.:1b-206a) (İnceleme-Metnin Çeviri Yazısı-İndeks)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 339-341.

- 6 Hânkâh-ı ‘aşkda âyîn-i ‘uşşâk böyledir
Tıfl-ı endek-sâl ki baba olur ‘âlem bu ya
- 7 Nâvdân-ı hâme almaz reşha-i nâçizesin
Mâcerâmız kaçresi deryâ olur ‘âlem bu ya
- 8 Böyledir ahvâl-i ‘âlem dâ’imâ bây ü gedâ
Şekve-sâz-ı mihnet-i dünyâ olur ‘âlem bu ya
- 9 Şimdi ‘aşrın şâ’iri Mes‘ûd cenâb-ı Fehmîdir
Her zamân bir nev-edâ peydâ olur ‘âlem bu ya

Necmî (Mehmed Necmeddîn) (v. ?/19. yy)⁷⁰

- 1 Dergehiñde şaf tutup efgân eder ‘âlem bu ya
Nice ‘âşık dem çeker devrân eder ‘âlem bu ya
- 2 İltifât etsen n’olur üftâdeler kan içmeden
Tâb-ı ruhsârın dilim süzân eder ‘âlem bu ya
- 3 Bu ne setrdir kimse bilmez görmedik gün dek yüzün
Vuşlatın ârzü edüp efgân eder ‘âlem bu ya
- 4 Kaşların mihrâbına secde kılar ‘âşıkların
Râh-ı kecden kâfirân imân eder ‘âlem bu ya
- 5 Hâtem-i Tay nâmına bir haţt-ı buţlân çekdi ol
Sâ’iline vuşlatın ihsân eder ‘âlem bu ya
- 6 Çapusın etmiş küşâd eyler taleb mihmânını
Hî an-ı himmetle dilim şâdân eder ‘âlem bu ya
- 7 Necmiyâ fevt olmadan hengâm-ı fırsat sa’y kıl
Çapusında ‘âşığın qurbân eder ‘âlem bu ya

⁷⁰ Necmî, Mehmed Necmeddîn, *Divân*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 9248, 82^b (163); Tiker, Savaş (2003), *Necmî Divânı (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 97.

şevkî (Hasan Tahsîn İstanbulî) (v. ?/19. yy)⁷¹

- 1 Merd-i cāhil řāhib-i da'vā olur 'ālem bu ya
Gösterişde 'ārif ü dānā olur 'ālem bu ya
- 2 Zırva te'vīlin edüp řālib 'imāretde heves
Meşrebince fāzıl-ı yektā olur 'ālem bu ya
- 3 Kendüyi 'allāme-i devrān muşannif şann edüp
Hı'āce-i dānā gibi güyā olur 'ālem bu ya
- 4 Birtaķım zındıķlar keşf ü kerāmet 'arz edüp
Kı'ub-ı a'zam mürşid-i vālā olur 'ālem bu ya
- 5 Uydurur tāc u 'abā vü hırķayı kendüsine
Kisve-i pīrān ile pīrā olur 'ālem bu ya
- 6 Çār mezhebden geçen erbāb-ı şirk ü bātlılıķ
Kıavl ü zu'mı kendüye fetvā olur 'ālem bu ya
- 7 Bü'l-'aceb kim böyle mezhebsiz herif dünyāda hem
İ'tibār u mesnede ahrā olur 'ālem bu ya
- 8 Cin fikirli böyle ebnā-yı zamāne var iken
Dürlü dürlü fitneler peydā olur 'ālem bu ya
- 9 Zāhid[ā] ta'yīb étme 'āřık-ı āvāreyi
Bād-veş ol bādiye-peymā olur 'ālem bu ya
- 10 Rāh-ı 'ařķ içre tekāpū-yı murād étmekdedir
Bir gün olur vāřıl-ı Mevlā olur 'ālem bu ya

⁷¹ şevkî Hasan Tahsîn İstanbulî, *Divān*, Milli Kütüphanesi, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8857, 45^a; Taşdelen, İşhak (2014), *şevkî Hasan Tahsîn İstanbulî Divanı (Transkripsiyonlu Metin ve Sadeleştirme)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 505-506.

- 11 Faqr-ıla fahr⁷² eyleyen Şevkî serîr-i hâkde
Pâdişâh-ı mülk-i istiğnâ olur ‘âlem bu ya

Leylâ, (Leylâ Hanım) (v. 1264/1848)⁷³

1. Gazel

- 1 Dönmüyor gönlümce çarh-ı kîne-ver ‘âlem bu ya
Bir gün elbette murâdımca döner ‘âlem bu ya
- 2 Âh-ı dil-süzüm görüp ‘ayb étmeyin faşl-ı bahâr
‘Âdet olmuş bülbülâna nâleler ‘âlem bu ya
- 3 Hâyli müddet âh u feryâd eyledim ammâ çi sūd
Yâre te’sîr étmedi âh-ı seher ‘âlem bu ya
- 4 Çarhdan zann étmesün hâtırcığım muğber rakîb
Ehl-i ‘aşka bir gelür şâd u keder ‘âlem bu ya
- 5 Düşmenim şâd olsa da bu çekdiğim bâr-ı gâma
Ol dahi bir gün olur benden beter ‘âlem bu ya
- 6 Vuşlata elbette ‘aşk eyler mübeddel firqati
Zevke baq ey dil bu gâmlar da geçer ‘âlem bu ya
- 7 Êtme şekvâ devr-i Hân Maḥmūd’dur Leylâ ne gam
Böyle qalmaz şâd olur ehl-i hüner ‘âlem bu ya
- 8 Meclis-i ‘irfânda devrân étmesün mi Mevlevî
Rûz u şeb devr étmede şems ü kamer ‘âlem bu ya

⁷² الفَقْرُ فَخْرِي وَ بِهِ أَفْتَحُ: Fakirlik benim övüncümdür, ben onunla övünürüm. Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, II, 87, hadis nu. 1835.

⁷³ Leylâ Hâmid, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İbnülemin Koleksiyonu, Nu. 3147, 25^a-25^b; Leylâ Hanım (2018), *Leylâ Hanım Dîvânı*, Haz. Mehmet Arslan, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 136-138, (e-kitap)

<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-215361/leyla-hanim-divani.html> [E.T. 23.03.2024].

2. Gazel

- 1 Gül eder nâz eyleyüp bülbül niyâz ‘âlem bu ya
Ben dêmem ey ğonca eyle terk-i nâz ‘âlem bu ya
- 2 Bülbül aĝlarsa eder pervâneler maĥv-ı vücûd
Şakla derdin ister et ifşâ-yı râz ‘âlem bu ya
- 3 Tıfl-ı nâzım yanına kalur mı zann eylersin âh
Ëtdigin cevri ü cefâyı belle yaz ‘âlem bu ya
- 4 Ehl-i zevke ‘âdet etmişdir bu nüzhet-gâhda
Aldadır her gün bu çarĥ-ı hoşka-bâz ‘âlem bu ya
- 5 Gâh firkat gâh vuşlatdır bu miĥnet-ĥânede
Gâh şiven gâh ney tanbûr u sâz ‘âlem bu ya
- 6 Bir gün erbâbı yine fehmi eyler erbâb-ı dili
Toy görüp düşmen beni şandıysa kaz ‘âlem bu ya
- 7 İş mi Leylâ âh ile a‘dâdan aĥz-ı intikâm
Tır hele bak sevdiğim geçsün bu yaz ‘âlem bu ya

Fehmî (İşkodralı) (v. 1270/1853-54)⁷⁴

- 1 Herkesin başında bir sevdâ olur ‘âlem bu ya
Ehl-i dil hep vâlih ü şeydâ olur ‘âlem bu ya
- 2 Sîneden ‘aşk olmasun zâ’il mecâzî olsa da
Âb-ı engür giderek şahbâ olur ‘âlem bu ya

⁷⁴ *Dvân-ı Fehmî*, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler, Basma/BB000002308, 40-41; İçli, Ahmet (2019), *İşkodralı İbrahim Fehmî Divanı*, İstanbul: Kitabevi, 148-149; *Şiir Mecmû’ası*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel Yz K 000355, 58^b; Dertligarip, Ayşe (2021), *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel-Yz-K 0355 Nolu Şiir Mecmuası (40b-88b Varak) Transkripsiyonlu Metni ve MESTAP’a Göre Tasnifi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı, 145-146.

- 3 Sen hemân dūr olma kırbından o şūhuıj rüz [u] şeb
Bezm-i keşret vuşlat-ı tenhâ olur ‘âlem bu ya
- 4 Dıyķ-ı ‘ayşından elem çekmez tevekkül ehli kim
Câlis-i ser-sufre-i ni‘mâ olur ‘âlem bu ya
- 5 Baķma her murğ-ı za‘îfi bî-per ü bâl olsa da
Dem gelür kim hem-per-i ‘Anķâ olur ‘âlem bu ya
- 6 Her hilâl ebrüyı endek-sâl iken sevmek gerek
Gün olur bir bedr-i vehr-ârâ olur ‘âlem bu ya
- 7 Tekye-i ‘aşķında devrân eyleni Fehmî gibi
Mażhar-ı imdâd-ı Mevlânâ olur ‘âlem bu ya

İsmet (Diyarbakırlı İsmet Efendi) (v. 1273/1857)⁷⁵

- 1 Naħl-i meşrebce nice mîvâ peydâ olur ‘âlem bu ya
Zevķe baķ yokdan neler peydâ olur ‘âlem bu ya
- 2 Görme aħķar kimseyi yek beyza-i nâçizden
Refte refte murğ-ı bî-hem-tâ olur ‘âlem bu ya
- 3 Yıkma bu deryâ-yı miħnet içre bir dil-keştîsin
Bâd-bân-ı ‘aşķa bir a‘dâ olur ‘âlem bu ya
- 4 Ğamze-i ser-tîziñe dil bađlamaķdan ‘âşıkân
Derd alur dermân bulur şeydâ olur ‘âlem bu ya
- 5 Süz-ı âh u medd-i âhımdır bugün ey mehlikâ
Aħker-i dilden şerer-efzâ olur ‘âlem bu ya
- 6 Yok yeri erbâb-ı ‘aşķııj çarħ-ı gerdün içre kim

⁷⁵ Fatîn, Dâvud (1271), *Tezkire-i Hâtîmetü’l-Eş’âr*, Selimiye Kütüphanesi, Selimiye Basmalar, Nu. 1948, İstihkâm Alayları Litoğrafya Destgâhı, 299; Fatîn Davud (2017), *Hâtîmetü’l-Eş’âr (Fatîn Tezkiresi)*, Haz. Ömer Çifçi, Ankara, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler Ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, (e-kitap) <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195831/fatin-tezkiresi.html> [E.T. 23.03.2024].

- Câh ile câhil zevi'd-dünyâ olur 'âlem bu ya
- 7 Çek tekâpü 'âleminde bu firâkı ser-te-ser
Bir temennâ-yı vişâl imâ olur 'âlem bu ya
- 8 Ğam-küsâr olsam ne mâni' zirve-i hicrân ile
Kîmyâ-yı behceti me'vâ olur 'âlem bu ya
- 9 'Âlem-efrûz bir güzel cân u ciger mevcûd iken
Zâhidiñ derdi faķaķ gûştâ olur 'âlem bu ya
- 10 Gel revân ol yâ gibi cûy-ı irâdetle müdâm
Menziliñ Mevlâ bilür a'lâ olur 'âlem bu ya
- 11 Ğam yeme aġyâr için zerre gönüldeñ 'İşmetâ
Çünkü her Fir'avn'a bir Mûsâ olur 'âlem bu ya

Meşhûrî (Selânikli Ahmed) (v. 1274/1857)⁷⁶

- 1 Merd-i aġķar gâhice vâlâ olur 'âlem bu ya
'Abd-i kemter Hûsrev ü Dârâ olur 'âlem bu ya
- 2 Kemterin bir ķaķreye yâver olunca feyz-i Hâķ
Fikr erişmez ġavrine deryâ olur 'âlem bu ya
- 3 Sâye-i şeh-bâl-i baġt u tâlî' -i pür-zürda
Niceler ġüncişķ iken 'Anķâ olur 'âlem bu ya
- 4 Pâķ-ı tıynetde hemîşe aşlıñ olmaz medġali
Seng-i ġârâdan ġüher peydâ olur 'âlem bu ya
- 5 Merkez-i Yûsuf'da olmaz dilber ammâ dil-pesend
Şad deġer maġbûb-ı müsteşnâ olur 'âlem bu ya

⁷⁶ Meşhûrî Selânikli Ahmed, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, Nu. 05356, 43^b-44^a; Selânikli Meşhûrî Ahmed Efendi (2017), *Meşhûrî Dîvânı*, Haz. Yaşar Aydemir, Halil Çeltik, Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüġü, 127-128, (e-ķitap)

<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196428/selânikli-meshuri-divani.html>

[E.T.

25.03.2024].

- 6 Her dem olmaz bir karar üzre mizâc-ı rûzigâr
Gâh olur germâ gehî sermâ olur ‘âlem bu ya
- 7 Râz-ı dânyân-ı hikmet Kays’a ta’n eyler mi hiç
Mest olur hüsyâr olur şeydâ olur ‘âlem bu ya
- 8 Cünbiş-i nâ-sâz-ı rindâna bakılmaz zâhidâ
Bezm-i meyde şulh olur gavgâ olur ‘âlem bu ya
- 9 ‘Âkılân etmez tarîk-ı kâm-cüyide şitâb
Maṭlab olmazsa bugün ferdâ olur ‘âlem bu ya
- 10 Böyledir kânûn-ı hikmet mümkinâtdan tâ ezel
Kimisi olmuş kimi hâlâ olur ‘âlem bu ya
- 11 Sen hemân tut vâdî-i temkîni vaz’-ı çarḥ-ı dün
Yâ becâ yâhûd nâ-ber-câ olur ‘âlem bu ya
- 12 Hâdişât-ı kevne bakmaz rind olan Meşhûriyâ
Sûr olur mâtem olur belvâ olur ‘âlem bu ya

Fatîn, (Dâvud Fatîn Efendi) (v. 1283/1866)⁷⁷

- 1 Herkese hâlince bir ihsân olur ‘âlem bu ya
Dâ’imâ giryân iken handân olur ‘âlem bu ya
- 2 Şâdına nâ-şâdına bakma cihânıñ zevke bak
Gâh vaşl-ı yâr geh hicrân olur ‘âlem bu ya
- 3 Ol tabîb-i nâza söyle derdiñi ey derd-mend
Belki birgün derdiñe dermân olur ‘âlem bu ya
- 4 Leylî-i zülf-i nigâra bağlanan ehl-i hîred
Kışsa-i Mecnûn gibi destân olur ‘âlem bu ya

⁷⁷ Fatîn, Dâvud b. Hâlid (1288), *Dîvân-ı Fatîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Basma Bağışlar, Nu. 02418, İzzet Efendi Matbaası, 66; Erdoğan, Mehtap (2007) (Haz.), *Fatîn Dîvânı*, İstanbul: Kitabevi, 61.

5 Āhımı ol űūĥ-ı ġaddār almasun söyle Faĥın
İncinür birġün o da giryān olur ‘ālem bu ya

Türābî (Yanbolulu Hacı Ali Türābî) (v. 1285/1868)⁷⁸

1 Her biri bir ĥāle dūű olmuş gider ‘ālem bu ya
Eksik olmaz dūnyede serden gider ‘ālem bu ya

2 Bir qarār üzre çevirmez devrini çarĥ-ı felek
Gāĥî ‘aksi gāĥ murād üzre döner ‘ālem bu ya

3 Kimse bilmez görünürde ħandedir sūd u ziyān
Her kiűi nef’in tecessüsde gezer ‘ālem bu ya

4 Var ki ādem bunda çalmıűdır melāmet ħablını
Her küdürerden berī ħılmış gezer ‘ālem bu ya

5 Böyle kes var ‘ömri gitmiűdir hebā bīĥūdeye
Yok yedinde ben gibi lāyık hüner ‘ālem bu ya

6 Gāĥ tüvān-ger sīm ü zer cem’inde pūyān rüz [u] űeb
űöyle bī-rāĥat gedālardan beter ‘ālem bu ya

7 Nā-ümīd olmam Türābî vuűlat-ı dildārdan
Raĥm eder bu ħālī’im bir ġün ġüler ‘ālem bu ya

⁷⁸ *Divān-ı Türābî*, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 4290, 8b-9a; Çanaklı, Levent Ali (2002), *Türābî Divanı Metin İnceleme*, Yayınlanmamıű Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludaġ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 59; Azar, Birol (2005), *Türābî Divānı (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 376.

Mislî (İsmail Hakkı Mevlevî) (v. 1286/1869)⁷⁹

- 1 Katre-i dil baħr-ı bî-pâyân olur ‘âlem bu ya
Zât-ı ‘ârif manzar-ı Sübhân olur ‘âlem bu ya
- 2 Ateş-i ruhsâr-ı sâķīye yanup pervâne-veş
Şem‘-i dil envâr-ı ‘âlî-şân olur ‘âlem bu ya
- 3 Gevher-i meknûn-ı ‘ilmullâh cemâl-i Ka‘bemiz
Gavş-ı ‘arşullâh hemîn seyrân olur ‘âlem bu ya
- 4 Bâğ-ı firdevsiñ güli sermest olur kılsa nazâr
‘Akl-ı ervâh [u] melek ħayrân olur ‘âlem bu ya
- 5 Yek nigâhı buldurur rindâna tâmm-ile fenâ
Sâliki sâğar-keş-i peymân olur ‘âlem bu ya
- 6 Cür‘asın nûş eyleyen ‘uşşâķ-ı şeydâ-yı zamân
Zâhirâ mûr ma‘nâda sultân olur ‘âlem bu ya
- 7 Her kime düşse nigâhı reng-i bî-rengân olur
Der-reh-i Ĥünkâr‘da yek cân olur ‘âlem bu ya
- 8 Tûr-ı luţfunđan tecellî eylese bir ‘aşıķa
Şâĥib-i keşf enver-i ġufrân olur ‘âlem bu ya
- 9 Luţf-ı Rabbânî erüp bir sâlike tevfiķ-i Ĥaķ
Ol velâyet taĥtna ĥâķân olur ‘âlem bu ya
- 10 Ğonca-i ġülzâr-ı cennetdir ĥaţ u ebrûları
Ehl-i ‘aşķa kıble-i burĥân olur ‘âlem bu ya
- 11 Âsitânında seriñ ferş eyleyen sâlikleri

⁷⁹ İsmail Hakkı Mevlevî, *Dîvân-ı Mislî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma, Nu. 00318, 42^a-42^b (82-83); Arvas, Fuat Asım (2010), *Seyyid İsmail Hakkı (Mislî) Dîvânı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 110-111.

Mest-i bâkî lâubâlî cân olur ‘âlem bu ya

12 Sâkî-i ‘aşk sâye-i pîr-i muğân eyler ‘azîz
Bir fakîr ednâsı dürr-efşân olur ‘âlem bu ya

13 Bâğ-ı ‘aşkında mişâl-i bülbül-i şeydâ gibi
Şubh olunca Mişliyâ giryân olur ‘âlem bu ya

Âbidîn (Zeynelâbidîn Efendi) (v. 1292/1876)⁸⁰

1 Dilberâ her dilde bir sevdâ olur ‘âlem bu ya
Söylenilmez aşl-ı sırr ifşâ olur ‘âlem bu ya

2 ‘Ukde-i gönlüm su’âlinden sebep n’oldı ‘aceb
N’olacak vaşlıñ için hulyâ olur ‘âlem bu ya

3 Dem-be-dem bir dürlü efsûn eyleyüp çeşmiş dile
Böyle ihsân ‘âşıka ra’nâ olur ‘âlem bu ya

4 ‘Aqlımı yağmâ için êtdiñ perîşân zülfini
Bu şeb-i hicrâne de ferdâ olur ‘âlem bu ya

5 Şubh-ı sâdıq-veş cemâl-i yârim eylerse tülû‘
Hep raķibân ķahr-ıla a’mâ olur ‘âlem bu ya

6 Söylenince derd-i dil efzûn olur ğayrı yeter
Olsa ancak bu ķadar imâ olur ‘âlem bu ya

7 ‘Âbidîn’e luţf êdüp bir ğün Cenâb-ı Kibriyâ
Belki dil tâ’ib olur a’lâ olur ‘âlem bu ya

⁸⁰ Âbid Efendi, *Dîvânçe*, Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi, Nadir ve Yazma Eserler Bölümü, Y 0534, 26^b.

Fâzıl (Bosnalı Mehmed Fâzıl Paşa) (v. 1300/1882)⁸¹

- 1 Dilirübâlarda ʃabîʻî nâz olur ‘âlem bu ya
Çâr u nâ-çâr ehl-i dil dem-sâz olur ‘âlem bu ya
- 2 Her maḥabbet êtdigiñ eşḥâşa êtme keşf-i sır
Kimi ʃannâz kimi ehl-i râz olur ‘âlem bu ya
- 3 Ehl-i ‘iffet mu‘teber olmaz cihânda bir zamân
Müfsid ü ğammâz olan mümtâz olur ‘âlem bu ya
- 4 Çarḥ-ı nâdân şâhib-isti’dâda êtmez i’tibâr
Bed-menişler lâyıq-ı i’zâz olur ‘âlem bu ya
- 5 Ğayrıdan ‘irfânı Fâzıl êtme taḥşîle heves
Ṭab’ına ilhâmı Pîr’iñ bâz olur ‘âlem bu ya

Abdî (Karahisârî) (v. 1302/1884-85)⁸²

- 1 Her şafâya der-każâdır bir keder ‘âlem bu ya
Şanma gülşende dikensiz gül biter ‘âlem bu ya
- 2 Ehline îrâş-ı ḥayşiyet êderken ez-kaḍîm
Bâdî-i tevbiḥ olur şimdi hüner ‘âlem bu ya
- 3 Var iken erbâb-ı dâniş bir le’îmi dehr êder
Zevḳ-yâb-ı lezzet-i şîr ü şeker ‘âlem bu ya

⁸¹ el-Mevlevî, Şerîfzâde Mehmed Fâzıl b. Mustafa el-Bosnevî, *Dîvân-ı Fâzıl Bosnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, Nu. 00703, 73^a-73^b; Duman, Mehmet Âkif (2005), *Fâzıl Dîvânı (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 240; Koyuncu, Zeynep (2007), *Mehmed Fâzıl Efendi Dîvânı’ndaki Gazeller (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2. Cilt, 61.

⁸² *Dîvân-ı Abdî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazma, Nu. 207, 74^a; Sağlam, Hacer (2011), *Abdî-i Karahisârî ve Divanı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 254-255.

- 4 adr-i hayıyyatını bilme yolında cān virür
Sīnesin nāmūsına eyler siper ‘ālem bu ya
- 5 Her kime etdim ise cevr-i felekden iřtikā
Dēdiler řabr et bu da bir gūn geçer ‘ālem bu ya
- 6 Bama adh ū medh-i ebnā-yı zamāna nīk ū bed
Sen hemān dūnyāda iřiņi becer ‘ālem bu ya
- 7 Gerdişinde iřtirādı yok bu dehrin ez-ezel
Gāh ‘aks ū geh murād ūzre dōner ‘ālem bu ya
- 8 Peyrev-i kil-k-i cenāb-ı nāzım olduņ ‘Abdiyā
N’ola etsem ben de ibrāz-ı hūner ‘ālem bu ya

Nāzī (Yozgatlı) (v. 1319/1902)⁸³

- 1 Cevr kılmaktan uşanmaz dil-rübā ‘ālem bu ya
Artırur dilde keder zūlm ū cefā ‘ālem bu ya
- 2 Tiğ-ı şasret yāreler açdı dile zaħm üstine
Cānımı almak diler ba ‘ādetā ‘ālem bu ya
- 3 Ben dērim illā viřāl ol kāfirin ağzında lā
Hiç abūl olmaz recā vū ilticā ‘ālem bu ya
- 4 Dostlar seng-i ihānetle yıar hātır omaz
almamıř bir ferdde mihr ū vefā ‘ālem bu ya
- 5 Gūlmedim luřfın gōrūp bir dem-i çarh-ı zālimin
Nā-tecellim bōyle baħtım Nāziyā ‘ālem bu ya

⁸³ *Mecmū'a-i Eř'ār*, orum Hasan Pařa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 25231, 1a.

Emîn (Zillî-zâde Hacı Emîn Efendi) (v. 1323/1905)⁸⁴

- 1 Gâh yârinden olur ‘âşık cüdâ ‘âlem bu ya
Vaqt olur vuşlat bulur eyler şafâ ‘âlem bu ya
- 2 Eyleyüp cây-ı meserretten yaña ‘atf-ı ‘inân
Gezdirür erbâb-ı ‘aşkı câ-be-câ ‘âlem bu ya
- 3 Bir zamân nâlân olurken külbe-i aHzânda
Gûş eder gülşende ferhunde şadâ ‘âlem bu ya
- 4 İzîrâb eyyâmı geçdi geldi hengâm-ı ferağ
Zevk-yâb olmağda dil şubh u mesâ ‘âlem bu ya
- 5 Ber-çarâr olmaz cihânda hükmi gerdünüş ebed
‘Aks olur aHkâmı deHriş dâ‘imâ ‘âlem bu ya
- 6 Çarğ-ı ğaddâr imtinân eyler iken ehl-i dile
Şimdi reşk etmekde bâ-‘avn-ı Hüdâ ‘âlem bu ya
- 7 ‘Arz-ı istiğnâ eder rindâne meşrebdir Emîn
Âb-ı rû dökmekde erbâb-ı riyâ ‘âlem bu ya

Cemîl (Köprülü-zâde Mahmûd Cemîl Bey) (v. 1332/1914)⁸⁵

- 1 Çekme ğam gerdündan ey dil yeter ‘âlem bu ya
Hicr-i dildâr bir gün elbette geçer ‘âlem bu ya
- 2 Bilmezim yâ Rab niye müncerr ola hâlim benim
Dâ‘imâ dönmekde çarğ-ı kîne-ver ‘âlem bu ya

⁸⁴ Zillî-zâde Hacı Emîn Efendi, *Dîvânçe*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 300, 28b; Güven, Ahmet Emin (1994), *Zillî Zade Hacı Emin Efendi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 90.

⁸⁵ Cemîl Mahmûd Bey, *Dîvân*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 171, 2a; Ünsal, Gamze (2013), *Cemîl Mahmûd Bey Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 38-39.

- 3 Nā-resādır gerçi efgānım bu vādide begim
Vaqt olur kim gūşıña eyler eşer ‘ālem bu ya
- 4 Kıymet-i vaşlıñ bilüp ben kulına eyle sezā
Alma āhun kimseniñ ey rüy-ı fer ‘ālem bu ya
- 5 Şahñ-ı gülzār-ı ümīdim şimdi pejmürde ise
Bir gün elbet gonca-i āmāl açar ‘ālem bu ya
- 6 Müşk-i zülfin dağıdırsa yārimiñ bād-ı şabā
Olurız biz de ganīm-i büy-ı ter ‘ālem bu ya
- 7 Gerçi yüz döndirdi bizden şimdilik ol māh-rū
Var niyāz eyle Cemilā raħm eder ‘ālem bu ya

Emrî (Murād Emrî Efendi) (v. 1335/1916)⁸⁶

1. Gazel

- 1 Kimi āh eyler kimi feryād ü zār ‘ālem bu ya
Kimi derde mübtelā dermān arar ‘ālem bu ya
- 2 Kimi pāzār-ı maħabbette kimi sevdā çeker
Bir bir ardınca görür kār u ħasār ‘ālem bu ya
- 3 Kimi almış zevke talmış rüz u şeb cānānını
Kimi ħasret ağıyor leyl ü nehār ‘ālem bu ya
- 4 Kimi hicrān küşesinde zār ü zār cānān deyu
Kimi yār eyler kimi terk-i diyār ‘ālem bu ya
- 5 Kimi de Emrî gibi mecnūn gezer şahrārı
Kimi de bir küşede eyler qarār ‘ālem bu ya

⁸⁶ Murād Emrî (1330), *Divān-ı Murād Emrî*, Bursa: Matbaa-i Emrî, 2-3; Öztahtalı, İbrahim İmran (2009), *Bursalı Emrî Murad Efendi ve Divanı*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 972, 974-976.

2. Gazel

- 1 Kimi ğam-âlūd kimi eyler şafâ ‘âlem bu ya
Kimi de sevdâ-yı ‘aşka mübtelâ ‘âlem bu ya
- 2 Kimi cānānım deyu feryād ü zār eyler tūrur
Kimi aldırılmaz kimi eyler hayâ ‘âlem bu ya
- 3 Benziyor zıll ü hayâle et nazār bu ‘âleme
Kimi gelmekte kimi eyler fedâ ‘âlem bu ya
- 4 Şād u hürrem şandıĝıñ bir gün gelür ğam-nāk olur
Kimi luţfa kimi qahradır sezâ ‘âlem bu ya
- 5 Kim ki bākī der bu dehri aldanır hem bilmiş ol
Saña da qalmaz nihāyet Emriyâ ‘âlem bu ya

3. Gazel

- 1 Her göñül şād kimi de nā-şād olur ‘âlem bu ya
Kimi de bir gül için feryād olur ‘âlem bu ya
- 2 Kimi Leylāsın dilerken bulmada Mevlāsını
Kimi Mecnūn kimi de Ferhād olur ‘âlem bu ya
- 3 Kimi ister şeyh-i kāmīl ki bula irşādını
Kimi de destin öpüp irşād olur ‘âlem bu ya
- 4 Kimi mesken taĝları eyler tūrur Mecnūn gibi
Kimi de her ğamlara mu’tād olur ‘âlem bu ya
- 5 Emrī bilmiş bilmiyor zann etme derhāl ‘âlemi
Kimi vīrān kimi de ābād olur ‘âlem bu ya

4. Gazel

- 1 Bülbül eyler her zamān āh u fiĝān ‘âlem bu ya
Rūy-ı gül görmek için bir gülsitān ‘âlem bu ya
- 2 Gün toĝar akşām olur ğamlar da ba’zen şād olur

Bir karar üzere karar etmez zamân 'âlem bu ya

3 Gördüğüm hüsni melâhat şanma sen bâkî kalur
Vaqt olur elbet şolar gonca-dehân 'âlem bu ya

4 Bir perîniñ hasreti derdi gamından şimdilik
Emriniñ olmağdadır hâli yaman 'âlem bu ya

Tâhirü'l-Mevlevî (v. 1370/1951)⁸⁷

1 Gâh insân nâ'il-i iqbâl olur 'âlem bu ya
'Âric-i eflâk-i 'âlü'l-'âl olur 'âlem bu ya

2 Gâh darb-ı muştâ-i takdîre uğrar eñsesi
Şadme-i idbâr ile pâ-mâl olur 'âlem bu ya

3 Gâh bir hiçden 'ibâretken çıkar her şey olur
Fikrini infâz için fa'âl olur 'âlem bu ya

4 Gâh her şeyken düşer bestî-i hiç-â-hiçede
Mevki'î düçâr-ı istibdâl olur 'âlem bu ya

5 Gâh olur ki cümle 'indinde görürken ihtirâm
Gâh bir şekvâ-yı kıl [ü] kâl olur 'âlem bu ya

6 Gâh olur ki fethine hasret çekenler meclisiñ
Seddine, yâ feshine meyyâl olur 'âlem bu ya

7 Fi'l-i mâziden çekilmek korkusuyla şığaya
Ba'zılar vehhâm-ı istikbâl olur 'âlem bu ya

8 Ser-nüvişt-i millet-i merhûmeden bahş eyleyen
Gâh olur beyhûde bir kavvâl olur 'âlem bu ya

⁸⁷ *Beyânü'l-Hak* (1327), 6/142: 2551; Güngör, Zülfikar (1994), *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun) Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı, 95-96.

- 9 Bir tarafda böyle hır gür, bir tarafda gîr ü dâr
Hûn-ı nâ-ğak çöllere seyyâl olur ‘âlem bu ya
- 10 Kör ebe oynar gibi ba‘zen siyâsiyyât-ı mülk
Böylece bâzîçe-i eţfâl olur ‘âlem bu ya
- 11 Dûd-ı ğafletden çararmış ufķumuz inşâf edin
Belki bir nûr-ı hüdâ cevval olur ‘âlem bu ya

Kaynakça

- Abdulhalim Galib, *Mutâyebât-ı Türkiyye*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı, Nu. 03432.
- Âbid Efendi, *Dîvânçe*, İstanbul: Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi, Nadir ve Yazma Eserler Bölümü, Y 0534, 26^b.
- AKÜN, Ömer Faruk (2000), "İbnülemin Mahmud Kemal", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 21: 249-262.
- ALBAYRAK, Nurettin (2007), "Redif", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 34: 523-524.
- ALICI, Lütfi (2004), "Tezkirelere Göre Kahraman Maraşlı Divan Şairleri", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/2: 65-72.
- ALICI, Lütfi, "Mes'ûd, Sa'deddîn-i Mar'aşî (d. ?/?-ö. ?/19. yüzyıl)" <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mesud-sadeddini-marasi> [E.T. 27.03.2024].
- Ankaravî, İsmail Rusûhî (2007), *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye*, Yay. Haz. Mehmet Demirci, İstanbul: Vefa Yayınları.
- ARSLAN, Mehmet (2022) (Haz.), *İstanbulu Lebîb Dîvânı*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 1. Cilt.
- ARVAS, Fuat Asım (2010), *Seyyid İsmail Hakkı (Mislî) Dîvânı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- AYDEMİR, Yaşar ve Halil Çeltik (2012), *Kafiyenin Şiiri Şiirin Kafiyesi Divan Şiirinde Kafiye Hünerleri*, Ankara: Kurgan Edebiyat.

- AZAR, Birol (2005), *Türabî Divânı (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Beyânü'l-Hak* (1327), 6/142: 2551.
- BİLGİN, M. Şemsettin (2015), *Adıyamanlı Divan Şairleri ve Şiirleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- BOLAY, Süleyman Hayri (1989), “Âlem”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2: 357-360.
- BOZKURT, Fuat (2005), *Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tahir (2016), *Osmanlı Müellifleri*, Haz. M. A. Yekta Saraç, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2. Cilt.
- CEBECİOĞLU, Ethem (2005), *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları.
- Cemîl Mahmûd Bey, *Dîvân*, Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 171, 2^a.
- CEYLAN, Ömür (1997), “Dini-Tasavvufi Edebiyatımızla Divan Edebiyatımızdaki Harf Telakkilerinin Mukayesesi Üzerine Bir Deneme”, *İlmî Araştırmalar*, 5: 141-152.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf (1997), *Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*, Terc. ve Şerh Arif Erkan, İstanbul: Bahar Yayınları.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar (2007), *Ötüken Türkçe Sözlük: (a-den)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1. Cilt.
- ÇAĞLAYAN, Bünyamin (2006) (Haz.), *Baharzâde Ferîde Hanım Divanı*, Ankara: Çağhan Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.

- ÇANAKLI, Levent Ali (2002), *Türabî Divanı Metin İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- ÇAVUŞOĞLU, Halime (2019), "Dört Asır Dört Şair Bağlamında Divan Edebiyatında Dünya Algısı", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 14: 224-240.
<https://doi.org/10.29000/rumelide.541014>.
- DETLİGARİP, Ayşe (2021), *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel-Yz-K 0355 Nolu Şiir Mecmuası (40b-88b Varak) Transkripsiyonlu Metni ve MESTAP'a Göre Tasnifi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı.
- DİLÇİN, Cem (2011), "Divan Şiirinde Gazel", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), Y. 36, C. LII, S. 415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 78-247.
- Dîvân-ı Abdî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazma, Nu. 207, 74a.
- Dîvân-ı Fehmî*, Konya: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler, Basma/BB0000002308, 40-41.
- Dîvân-ı Türâbî*, Ankara: Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 4290, 8^b-9^a.

- DUMAN, Mehmet Âkif (2005), *Fâzıl Dîvânı (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- el-Cîlî, Abdülkerîm (2002), *İnsân-ı Kâmil*, Müt. Abdülaziz Mecdi Tolun, Yay. Haz. Selçuk Eraydın, Ekrem Demirli, Abdullah Kartal, İstanbul: İz Yayıncılık.
- El-Hakîm, Suad (2005), *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, Çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- el-İsfahanî, Rağîb (2010), *Müfredât Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, Müt. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları.
- el-Mevlevî, Şerîfzâde Mehmed Fâzıl b. Mustafa el-Bosnevî, *Dîvân-ı Fâzıl Bosnevî*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, Nu. 00703, 73^a-73^b.
- Erdoğan, Mehtap (2007) (Haz.), *Fatîn Dîvânı*, İstanbul: Kitabevi.
- Fatîn Davud (2017), *Hâtîmetü'l- Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, Haz. Ömer Çifçi, Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, (e-kitap) <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195831/fatin-tezkiresi.html> [E.T. 23.03.2024].
- Fatîn, Dâvud (1271), *Tezkire-i Hâtîmetü'l-Eş'âr*, Edirne: Selimiye Kütüphanesi, Selimiye Basmalar, Nu. 1948, İstihkâm Alayları Litoğrafya Destgâhu.
- Fatîn, Dâvud b. Hâlid (1288), *Dîvân-ı Fatîn*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi Basma Bağışlar, Nu. 02418, İzzet Efendi Matbaası.

- FELDMAN, Walter (1997), "Imitatio in Otoman Poetry: Three Ghazals of the Mid-Seventeenth Century", *The Turkish Studies Association Bulletin*, Vol. 21, No. 2, 41-58.
- Feride Hanım, *Eş'âr*, Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 436, 20.
- Galip Paşa (2007), *Mutayebat-ı Türkiyye Türkçe Eğlencelikler*, Yay. Haz. Filiz Bingölçe, Ankara: AltÜst Yayınları.
- GÖNÇER, Süleyman (1991), *Afyon İli Tarihi*, Afyon: İleri Ofset Matbaacılık, II. Cilt.
- GÜL, Ayşe Yasemin (2018), *Milli Kütüphane 87 No'lu Şiir Mecmuası (İnceleme-Metnin Çeviri Yazısı-İndeks)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- GÜNEŞ, Kadir (2009), *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Ravza Yayınları.
- GÜNEŞ, Mustafa (2000), *Yozgatlı Hüznî Divânı (II) (İnceleme-Metin)*, Yozgat: Yozgat Belediyesi.
- GÜNGÖR, Zülfikar (1994), *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun) Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı.
- GÜVEN, Ahmet Emin (1994), *Zillî Zade Hacı Emin Efendi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

<http://cdn.istanbul.edu.tr/statics/osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2017/07/821-U%C5%9F%C5%9Fak-Gazel-Hafiz-Osman.mp3> [E.T. 07.01.2024].

<https://kuran.diyaret.gov.tr>

İbn Manzûr (1997/1418), *Lisânü'l-Arab*, Nşr. Emîn Muhammed Abdülvehhâb, Muhammed es-Sâdık el-Ubeydî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 9. Cilt.

İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl (1331), *Kemâlî's-Safve*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazma, Nu. 92, 27^b-28^b.

İÇLİ, Ahmet (2019), *İşkodralı İbrahim Fehmî Divanı*, İstanbul: Kitabevi.

İNCİROĞLU, Yunus (2018), *XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası (v.:1b-100b) (İnceleme-Metin Çeviri Yazısı-İndeks)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

İZUTSU, Toshihiko (2005), *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar-Kavramlar*, Çev. Ahmed Yüksel Özemre, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

KARADAĞ, Selman (2011), *Millî Kütüphane 2860 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.

KARAGEÇEN, Ömer Ali (2019), *XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası (v.:1b-206a) (İnceleme-Metin Çeviri Yazısı-İndeks)*,

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

KARAKUŐ, Gülbeyaz (2013) (Yay. Haz.), *Mevlevî Nazif Dede Dîvânçe ve Risâlesi*, İstanbul: Revak Kitabevi.

Kâşânî, Abdürrezzak (2004), *Tasavvuf Sözlüğü*, Çev. Ekrem Demirli, İstanbul: İz Yayıncılık.

KAYA, Doğan (1991), *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

KAYA, Şeyma (2019), *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesindeki Hatay 1049 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme, Metin ve MESTAP'a Göre Tasnifi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.

KILIÇ, Mahmud Erol (1999), "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 20: 493-516.

KOYUNCU, Zeynep (2007), *Mehmed Fâzıl Efendi Dîvânı'ndaki Gazeller (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2. Cilt.

KÖKSAL, M. Fatih (2006), *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*, Ankara: Akçağ Yayınları.

KURNAZ, Cemâl (1995), "Divan Şiirinde Belge Redifler", *Yedi İklim*, 10/67: 65-68.

- Lebîb Efendi, *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Nu. 01996, 143^b.
- Leylâ Hâmid, *Dîvân*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İbnülemin Koleksiyonu, Nu. 3147, 25^a-25^b.
- Leylâ Hanım (2018), *Leylâ Hanım Dîvânı*, Haz. Mehmet Arslan, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, (e-kitap) <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-215361/leyla-hanim-divani.html> [E.T. 23.03.2024].
- MACİT, Muhsin (1996), *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- MAKSUDOĞLU, Mehmet ([t.y.]), *Türkçe- Arapça Sözlük*, İstanbul: Vilâyet Yayınları.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 1168, 1^b-4^b.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2860, 39^a.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, Çorum: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 25231, 1^a, 2^b.
- Mecmû'a-i Nezâir*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İbnülemin Koleksiyonu, Nu. 2458, 2^b (3).
- Mecmû'a*, Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Mustafa Con A 647, 56b-57^a.
- Mehmed Şemseddin (1997), *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî I-II*, Haz. Mustafa Kara, Kadir Atlansoy, Bursa: Uludağ Yayınları.

- Meşhûrî Selânikli Ahmed, *Dîvân*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, Nu. 05356, 43^b-44^a.
Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü (2006), Ed. Zafer Erginli, İstanbul: Kalem Yayınevi.
- Mevlevî, İsmail Hakkı, *Dîvân-ı Mislî*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazma, Nu. 00318, 28^a-29^a (54-56), 42^a-42^b (82-83).
- Muallim Naci (1307), *İstılâhât-ı Edebiyye*, İstanbul: (A. Asaduryan) Şirket-i Mürettibiyye Matbaası.
- Muallim Naci (1996), *Edebiyat Terimleri İstılâhât-ı Edebiyye*, Haz. M. A. Yekta Saraç, İstanbul: Risale Basın-Yayın Ltd.
- Muhyiddin-i Arabî (1971), *Fusûsü'l-Hikem*, Trc. M. Nuri Gencosman, İstanbul: İstanbul Kitabevi.
- Murâd Emrî (1330), *Dîvân-ı Murâd Emrî*, Burusa: Matbaa-i Emrî, 2-3.
- MUTÇALI, Serdar (1995), *Arapça- Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Nazîf Şeyh Hasan Dede Yenişehirli, *Dîvân*, Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1853, 8^a.
- Necmî, Mehmed Necmeddîn, *Dîvân*, Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 9248, 82^b (163).
- OKUYUCU, Cihan (2015), *Divan Edebiyatı Estetiği*, İstanbul, Kapı Yayınları.
- ORAL, M. Zeki (1955), *Niğdeli Şair ve Âşıklardan: Orta Köylü Âşık Tahirî Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri*, Ankara: Yeni Matbaa.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (2006), "XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk*

Dünyası Edebiyat Tarihi, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 7: 29-117.

ÖZTAHTALI, İbrahim İmran (2009), *Bursalı Emrî Murad Efendi ve Divanı*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.

ÖZTEKİN, Özge (2017), "XIX. Yüzyıl Divan Edebiyatı Hakkında Bazı Tespitler", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 26: 253-280.

SAĞLAM, Hacer (2011), *Abd-i Karahisârî ve Divanı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.

SARAÇ, M. A. Yekta (2007), *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul: 3F Yayınevi, 2007.

SARI, Mevlût ([t.y.]), *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat*, İstanbul: Bahar Yayınları.

SEFERCİOĞLU, Mustafa Nejat (2017), *Dîvan Şiiri İncelemeleri ve Hocam Âmil Çelebioğlu İçin Yazdıklarım*, İstanbul: Hiper Yayın.

Selanikli Meşhurî Ahmed Efendi (2017), *Meşhurî Dîvânı*, Haz. Yaşar Aydemir, Halil Çeltik, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, (e-kitap) <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196428/selanikli-meshuri-divani.html> [E.T. 25.03.2024].

- Şemseddin Sâmi (1999), “Şiir ve Edebiyattaki Teceddüd-i Ahîrimiz”,
Haz. Mehmet Kalpaklı, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*,
İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 28-31.
- Şevkî Hasan Tahsîn İstanbulî, *Dîvân*, Ankara: Milli Kütüphane,
Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8857, 45^a.
- Şiir Mecmû’ası*, İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, Bel Yz K 000355, 58^b.
- Tâhir’ül-Mevlevî (1994), *Edebiyat Lüğatı*, Neşre Haz. Kemâl Edib
Kürkçüoğlu, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- TAHRALI, Mustafa (2002), “Fusûsu’l-Hikemde Tezadlı İfâdeler ve
Vahdet-i Vücûd”, Ahmed Avni Konuk, *Fusûsu’l-Hikem
Tercüme ve Şerhi II*, Haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın,
İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Yayınları, 9-38.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1997), *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*,
İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- TAŞ, Bünyamin (2013/1), “Divan Şiirinin ‘Âlemleri”, *Türk Kültürü
Araştırmaları Dergisi*, 81-101.
- TAŞDELEN, İshak (2014), *Şevkî Hasan Tahsin İstanbulî Divanı
(Transkripsiyonlu Metin ve Sadeleştirme)*, Yayınlanmamış
Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- TİKER, Savaş (2003), *Necmî Divânı (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- TUĞLUK, İbrahim Halil ve Özkan Ciğa (2021), *Besnili Sıdkî Dîvânı*,
İstanbul: Lale Yayıncılık.

- ULUDAĞ, Süleyman (1989), "Âlem" [Tasavvuf], *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2: 360-361.
- ULUDAĞ, Süleyman (2001), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ÜNSAL, Gamze (2013), *Cemîl Mahmûd Bey Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- YERLİ, Zeliha (2021), *Nâ'îlî-yi Cedîd Divançesi: [İnceleme-Metin-Çeviri]*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- YILMAZ, Mehmet (1992), *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Zillî-zâde Hacı Emîn Efendi, *Dîvânçe*, Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 300, 28^b.